

Inhoud

Situering KMSKA

1. Missie	4
2. Kerntaken	4
3. Twee intrinsieke uitgangspunten	5
4. Collectie van het KMSKA	5

Verwerven

1. Beeldende kunst	6
a. Studie van een oude man met baard in profiel naar links, Antony Van Dyck	6
b. Aquarellen, Juliaan Devriendt	7
2. Bibliotheek & archief	8
a. Bibliotheek	8
b. Archief	8

Behouden, beheren & documenteren

1. Behouden	9
a. Restauratie	9
b. Conservatie	14
2. Beheren & documenteren	
a. Collectieregistratie	16
b. Collectiebeheer	16
c. Catalografie	17
d. Archief	17
e. Beeldbeheer	18

Onderzoeken

1. Rubens Research Project	
a. Onderzoek	19
b. Output	19
	Corpus Rubenianum Ludwig Burchard
	Lezingen
	19
2. Andere projecten en activiteiten	
a. De collectiepresentatie in het nieuwe KMSKA	20
b. Waarderen en tellen van de collecties	21

Presenteren

1. Langlopende samenwerkingen	24
a. Antwerpen	24
	Museum Rockoxhuis
	Onze-Lieve-Vrouwe-Kathedraal
	Atelierflat Jozef Peeters
	26
b. Lier	27
	Stedelijk Museum
c. Drogenbos	28
	FeliXart Museum
d. Publiekscijfers	29
2. Kortlopende samenwerkingen	
a. Rik Wouters	31
	Museum Hof van Busleyden
	ModeMuseum Antwerpen
	31
b. Museo Nacional del Prado – Madrid	32
c. Royal Academy of Arts – Londen	33
3. Evenementen	34
4. Bruiklenen	
a. Uitgaande bruiklenen	35
b. Inkomende bruiklenen	36
5. Lezingen op zondag	37
6. Lezingen door KMSKA-medewerkers	38

Bekendheid geven

1. Publiekwerking	39
a. Onderwijs	39
b. Kinderen en gezinnen	40
c. Jongbloed!	41
d. Volwassenen	41
e. Cijfers educatie	43
2. Marketing	44
3. Digitale communicatie	45
a. Lancering hetnieuwemuseum.be	45
b. www.kmska.be	46
c. Webapplicatie Het Gulden Cabinet	47
d. Sociale media	48
e. E-mailmarketing	50
4. Branding	51
5. Pers	52
6. Publicaties	54
a. Zaal Z	54
b. KMSKA-medewerkers publiceren	55
7. Shop en merchandising	58
8. Dienstverlening	59
a. Bibliotheek	59
b. Archief	60
c. Beeldaanvragen	60

Het bedrijf

1. Renovatie – het masterplan	61
a. Start archeologisch vooronderzoek bastion	61
b. Verticaal museum krijgt vorm	61
c. Vleugels zuidelijk beeld <i>Triomf van de kunsten</i>	61
2. Interne communicatie	62
3. Financiën	63
4. Personeel	64
5. Eigen vermogen	65

Bijlagen

1. Wie is wie	66
2. Samenwerkingsverbanden	69
3. KMSKA-online	72

Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen

Het KMSKA is uniek binnen de context van de Vlaamse overheid. Het is de enige entiteit met een belangrijke collectiebeherende en museale functie en dito wetenschappelijke opdracht en heeft dan ook een geheel eigen uitgesproken rol binnen het beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media.

Samen met het Groeningemuseum Brugge en het Museum voor Schone Kunsten Gent behoort het KMSKA tot de Vlaamse Kunstcollectie (VKC). Dit samenwerkingsverband is gericht op kennisdeling en het verhogen van de internationale uitstraling. Het wil ook vanuit de eigenheid van de drie musea komen tot een complementair collectiebeleid.

1. MISSIE

HET KMSKA VERWONDERT.

Met zijn collectie kunstwerken toont het KMSKA op een hedendaagse manier aan hoe de eeuwenlange traditie van de beeldcultuur actueel en relevant blijft. Het museum verwondert zijn bezoekers en daagt hen uit tot zelfreflectie en herbronning. Het doet de eigen cultuur begrijpen en in perspectief plaatsen. Zo versterkt het die cultuur met het oog op morgen.

HET KMSKA VERRIJKT.

Door het artistiek en cultureel erfgoed te verzamelen, te beheren, te bestuderen en te tonen creëert het KMSKA een krachtige voedingsbodem voor een bloeiende samenleving. Het museum doet dit alles vanuit de overtuiging dat de ontmoeting met de kunsten en de artistieke traditie zijn bezoekers verrijkt en zo de essentie vormt van individuele en maatschappelijke groei.

HET KMSKA VERBINDT.

Het KMSKA bewaart kunstcollecties van de Vlaamse Gemeenschap en doet dit voor en met de gemeenschap. Het museum staat midden in de samenleving en is een plek van ontmoeting en dialoog waar kunsten en wetenschap elkaar versterken. Het is een open huis dat mensen – jong en oud, met en zonder voorkennis, over culturen en generaties heen – met elkaar verbindt in een gedeelde bewondering voor kunst van wereldklasse. Het is een plek die het geheugen van en voor de samenleving vormt en die zo de identiteit van die samenleving mee bepaalt.

2. KERNTAKEN

The International Council of Museums (ICOM) definieerde een museum in 2006 als volgt:

“Een museum is een permanente instelling, niet gericht op het behalen van winst, toegankelijk voor publiek, die ten dienste staat van de samenleving en haar ontwikkeling. Een museum **verwerft, behoudt, onderzoekt, presenteert, documenteert** en **geeft bekendheid** aan de materiële en immateriële getuigenissen van de mens en zijn omgeving, voor doeleinden van studie, educatie en genoegen.”

Aan deze internationaal erkende ICOM-definitie ontleent het KMSKA zijn kerntaken.

3. TWEE INTRINSIEKE UITGANGSPUNTEN

De twee intrinsieke uitgangspunten die de basis van het nieuwe KMSKA vormen, zijn: **maatschappelijke verantwoordelijkheid** en **publieke opdracht**.

MAATSCHAPPELIJKE VERANTWOORDELIJKHEID

Het KMSKA beheert in naam van het publiek en de gemeenschap een collectie van intrinsieke en internationale betekenis. Maar het museum is meer dan een bewaarplaats. Door zijn collectie, het gebouw en de eigen geschiedenis is het een *lieu de mémoire*, een plek die mee het geheugen van en voor de samenleving vormt en zo onze identiteit definieert.

Het museum zal als publieke instelling ook een actieve maatschappelijke rol spelen. Het KMSKA geeft mee betekenis aan de gemeenschap door wat het doet, binnen en buiten het museum, in Antwerpen, Vlaanderen en daarbuiten. Het museum staat midden in de samenleving en neemt zijn verantwoordelijkheid op.

PUBLIEKE OPDRACHT

Het KMSKA heeft een intrinsiek educatieve en een onlosmakelijk daarmee verbonden wetenschappelijke opdracht, met het zogenaamde *Bildungsideal* van individuele en maatschappelijke (zelf)ontplooiing als basis.

4. COLLECTIE

De collectie van het KMSKA is historisch gegroeid. Dit komt ook tot uiting in de unieke samenstelling van de verzameling en is bepalend voor het karakter ervan. De museumcollectie overspant een periode van zeven eeuwen - van de 14de tot het midden van de 20ste eeuw en focust op Vlaamse en Belgische kunstenaars. De verzameling omvat 5.263 kunstwerken waaronder 2.297 schilderijen, 2.965 tekeningen en prenten en 666 beeldhouwwerken.

De kern van de collectie gaat terug op de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten. Deze verzameling was vooral didactisch van opzet en bevatte, naast werk geschonken door leden van de Academie, kunstwerken die terugkeerden naar Antwerpen na de Franse Revolutie. Deze schilderijen, hoofdzakelijk afkomstig uit kerken en kloosters, waren bij de Franse overheersing geconfisceerd. In 1840 verrijkte het legaat van Florent van Ertborn de collectie met een reeks Vlaamse Primitieven van topkwaliteit. Een brand vlakbij de Academie (1873) geeft aanleiding tot de bouw van een nieuw museum op het Antwerpse Zuid, waar de collectie vanaf 1890 wordt ondergebracht.

Doorheen de jaren werd de collectie verder uitgebreid door diverse mecenasen. Tot de belangrijkste behoren de familie Franck die er voor zorgde dat het KMSKA beschikt over de grootste Ensorcollectie ter wereld en baron Ludo van Bogaert die de collectie aanvulde met belangrijke werken van Rik Wouters.

Verwerven

1. BEELDENE KUNST

a. *Studie van een oude man met baard in profiel naar links,*

Anthony van Dyck

In het voorjaar van 2016 kocht het topstukkenfonds van de Vlaamse Gemeenschap voor het KMSKA een zeldzame *Studie van een oude man met baard in profiel naar links* geschilderd door Anthony van Dyck (1599-1641). Deze studiekop heeft een uitzonderlijke artistieke waarde, want het is een unieke getuige van de uitzonderlijke maturiteit van de jonge kunstenaar.

Van Dyck was nauwelijks twintig jaar oud toen hij deze studiekop schilderde in het atelier van zijn leermeester Peter Paul Rubens. Toch toont hij zich met deze tronie als een zelfverzekerde artistieke persoonlijkheid met een scherp observatievermogen. Uiteindelijk verwerkte Van Dyck de kopstudie tot twee maal toe: in de *Doornenkroning* in het Prado in Madrid en op een tijdens WOII vernielde *Doornenkroning* in het Berlijnse Kaiser Wilhelm Museum, beide uit de periode 1618-1620.

Hoewel het schilderen van dergelijke kopstudies een courante praktijk was in de ateliers van onze Vlaamse historieschilders, bewaren openbare verzamelingen in Vlaanderen uitzonderlijk weinig voorbeelden die het creatief proces van Van Dyck illustreren. Ook in de collectie van het KMSKA ontbrak net zo'n hoofdstudie. Het kunstwerk vult de collectie 17de-eeuwse olieverfstudies van het KMSKA dan ook perfect aan. Het zal een belangrijke rol spelen in de herinrichting van de collectiepresentatie van het museum. Tijdelijk vond het werk echter onderdak in het Rockoxhuis, temidden van de vele andere oude meesters van het KMSKA voor het samenwerkingsproject *Het Gulden Cabinet* (zie verder).

Studie van een oude man met baard in profiel naar links is afkomstig uit Frans particulier bezit en werd aangekocht in de Londense kunsthandel Agnew's voor het bedrag van 234.000 euro, BTW inclusief.

b. Aquarellen, Juliaan De Vriendt

In 2016 schonk de Congregatie van de Gasthuiszusters Augustinessen van Leuven een intrigerende reeks aquarellen van Juliaan De Vriendt (Gent 1842 – Mortsel 1935) aan het KMSKA.

Tijdens de negentiende eeuw leeft in de artistieke wereld de belangstelling voor het Oosten hoog op. Heel wat kunstenaars vertrekken naar Egypte en het Midden-Oosten om ter plekke de weidse landschappen, vreemde architectuur en lokale gebruiken te bestuderen en te schilderen. Ook de schilders van de ‘Antwerpse School’ laten zich door deze beweging inspireren. In het najaar van 1880 reist Juliaan De Vriendt, in het gezelschap van zijn broer Albrecht, naar het Heilige Land om er inspiratie op te doen voor zijn religieuze historieschilderkunst. Met bijzondere nauwkeurigheid registreren beide kunstenaars met potlood en waterverf allerlei beelden die hen later in het atelier van nut kunnen zijn bij het samenstellen van hun composities. Figuurstudies van mannen en vrouwen in traditionele klederdracht, landschapsstudies, detailstudies, alles wordt netjes in portfolio’s verzameld.

De zeven aquarellen van Juliaan De Vriendt zijn mooie voorbeelden daarvan: ze tonen drie landschappen in de buurt van Jeruzalem, twee stadsgezichten van Jeruzalem en twee zittende figuren.

Werken:

INV. NR.	TITEL	DATUM
3840	<i>Zittende man in woestijn</i>	1882
3841	<i>Jeruzalem gezien vanop de Garebberg</i>	1880
3842	<i>Meisje uit Jeruzalem in oosters kostuum</i>	
3843	<i>Jeruzalem gezien vanop de Garebberg</i>	1880
3844	<i>Gezicht vanop de Scopusberg in Jeruzalem op de Dode Zee en de Moabitische bergen</i>	1880
3845	<i>Graf aan de zuidelijke kant van de Kidronvallei</i>	1880
3846	<i>Gezicht vanop de Scopusberg op het landschap ten noorden van Jeruzalem</i>	1880

2. BIBLIOTHEEK & ARCHIEF

a. Bibliotheek

De collectievorming gebeurt op basis van een collectiebeleidsplan en in samenwerking met de afdeling Collectieonderzoek. De focus ligt op het verzamelen van gedrukte publicaties over de collectie van het museum.

De bibliotheek kon uit drie grote overdrachten selecteren:

- bijna 500 publicaties uit de bibliotheek van het departement Cultuur, Jeugd en Media van de Vlaamse Overheid
- 300 van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience
- zo'n 100 uit de Middelheim bibliotheek

Via de familie van de kunstenaar Charles Bernier kon de bibliotheek zo'n 60 werken verkrijgen uit diens 19de-eeuwse bibliotheek.

Ongeveer 7% van het aankoopbudget voor de verwerving van collecties ging naar historische of antiquarische uitgaven. Zo deed het KMSKA in 2016 aankopen als

- enkele specifieke edities van historische studieboeken, zoals *Des principes de l'architecture, de la sculpture, de la peinture, et des autres arts qui en dépendent* (1697, 3e éd.) van André Félibien, *Inleyding tot de praktyk der algemeene schilderkunst* (1704, 4e ed.) en *Inleydinge tot de algemeene teyken-kunst* (1705, 4e ed.) van Willem Goeree
- saloncatalogi waarvan meerdere catalogi van Les XX, *La Libre Esthétique* (Bruxelles, 1884-1914), catalogi van de salons in Gent en Parijs van dezelfde periode en *Philosophie du salon de 1857* door Castagnary (Paris, 1858)
- *Aperçus en vue d'une synthèse d'art* van Henry Van de Velde (Bruxelles, 1896) als theoretisch geschrift van een kunstenaar.

b. Archief

De overdrachten naar het statisch archief door de museummedewerkers worden systematisch gecontroleerd, waar nodig herverpakt en ingevoerd in de aanwezige archiefsoftware Brocade. Het afgelopen jaar werden er 15 overdrachten verwerkt, waardoor het statisch archief met 8,36 meter aangroeide. De totale teller klokte in 2016 daarmee af op 347,26 meter.

Joris Snaet schonk de originele tekening die in Zaal Z verscheen en via een bibliotheekaankoop ontving het archief twee foto's van kunstwerken van James Ensor.

Collectievorming bibliotheek in cijfers

In 2016 verwierf de bibliotheek **2.180** nieuwe publicaties, voornamelijk wetenschappelijke monografieën en tentoonstellingscatalogi. Dat zijn er **615** meer dan in 2015, een aanzienlijke stijging.

Via aankoop bekam de bibliotheek **683** publicaties, tegenover **339** via ruil met partnerinstellingen. De helft van de aanwinsten, **1.082** werken, werd verworven via schenkingen en overdrachten. Daarnaast ontving de bibliotheek **67** presentexemplaren.

Met **94** eigen abonnementen op tijdschriften in print en online, en **100** gratis tijdschriften, jaarboeken of geruilde via partnerorganisaties, bedraagt het aantal lopende tijdschriften bijna **200**.

In de leeszaal konden gebruikers **5** betalende online databanken raadplegen, waaronder de beeldbank ArtSTOR en de full-text databank JSTOR.

Eind 2016 bezat de bibliotheek een collectie van **89.210** geïnventariseerde bibliotheekmaterialen, waaronder alle boeken, catalogi en tijdschrifttitels, inclusief de deelcollecties van de ICSAC en het ICC, de kunstenaarsboeken en oude veilingcatalogi.

Behouden, beheren & documenteren

1. BEHOUDEN

a. Restauratie

SCHILDERIJEN

Met het oog op de heropening van het museum worden voornamelijk intern, maar ook extern, zo veel mogelijk schilderijen gerestaureerd op basis van een prioriteitenlijst. Een interne commissie bestaande uit enkele KMSKA-collectieonderzoekers volgt op structurele basis alle projecten op. Daarnaast werden enkele grote projecten ook begeleid door externe, internationale begeleidingscommissies.

Een professionele fotograaf documenteert belangrijke momenten tijdens de behandeling (voor restauratie, voor retouche, na restauratie), en maakt tevens technische documenten aan zoals UV en Infrarood, noodzakelijk voor het vooronderzoek. De tussentijdse fotografische documentatie wordt verzorgd door de restauratoren zelf.

In 2016 werd de complexe en langdurige restauratie van Memling's *Christus tussen zingende en musicerende engelen* grotendeels afgerond. Tijdens de laatste bijeenkomst van de begeleidingscommissie werd het resultaat van de behandeling zeer positief ontvangen. Daarnaast werden de voorbereidingen getroffen voor een internationaal, wetenschappelijk symposium, gepland op 13 en 14 maart 2017.

Voor vier restauratieprojecten werden in 2017 de voorbereidingen getroffen zodat deze in 2017 opgestart konden worden.

SCULTUREN EN TEKENINGEN

Aangaande de sculpturen werd de restauratie van het marmeren beeld *Leander, stervend op de oevers van de Hellespont* van Joris Geefs begin 2016 afgerond. Daarnaast werden vijf bozetti uit de bruikleen van de Koning Boudewijn Stichting extern gerestaureerd.

Tenslotte werden 7 tekeningen gerestaureerd:

- zes tekeningen van Rik Wouters die voor een eerste maal werden gevraagd als bruikleen
- één nieuwe aanwinst van Jules Smalzigaug waarvan de witte verflaag afschilferde

MATERIAALTECHNISCH ONDERZOEK

Waar nodig worden de restauratieprojecten ondersteund door wetenschappelijk onderzoek in samenwerking met de AXES-onderzoeksgroep, departement Chemie, Universiteit Antwerpen. Naast het wetenschappelijk onderzoek dat in directe relatie staat met de restauratieprojecten, werd nog aanvullend MA-XRF-onderzoek gedaan op twee werken: Jan van Eyck's *Heilige Barbara van Nicomedië* en een schilderij van Michelina Woutier, *Twee meisjes als de heiligen Agnes en Dorothea*.

Voor het symposium "Metal soaps in Art" (14 en 15 maart, Rijksmuseum Amsterdam) maakten de medewerkers van het atelier in samenwerking met diverse externe auteurs twee posters: *Metal soaps on paintings by James Ensor (1860 – 1949)* en *Characterization and Removal of a disfiguring Oxalate Crust on a Large Altarpiece by Hans Memling*.

RESTAURATIES IN EIGEN ATELIER

WERK	FOCUS IN 2016	ONDERZOEK
 <p>Hans Memling, <i>Christus tussen zingende en musicerende engelen</i> Start 2001- afgerond in 2016 Met financiële steun van de Vrienden van het KMSKA en Interbuild NV</p>	<p>Verder retoucheren van de talrijke lacunes in vergulding en verflagen (opgestart in 2014). Aanbrengen vernislagen.</p>	<p>Verdere interpretatie van de bestaande technische documenten en verfdwarsdoorsneden. Voorbereiden wetenschappelijk symposium: 13 en 14 maart 2017.</p>
 <p>Peter Paul Rubens, <i>Epitaaf van Nicolaas Rockox en zijn vrouw Adriana Perez</i> Start 2014- wordt afgerond in 2017 Met financiële steun van Fonds Baillet Latour</p>	<p>Afronden reiniging van centrale paneel en zijluiken (afname van vernislagen en verkleurde retouches), consolidatie verfoppervlak, start vullen en retoucheren van lacunes, start aanpassen en conservatie van de lijst.</p>	<p>Verdere interpretatie van de bestaande technische documenten. Studie van verfdwarsdoorsneden. Ma-rFTIR puntanalyse centrale paneel.</p>
 <p>Jan Massijs, <i>Judit</i> Start 2015- Restauratie loopt door in 2017 Met financiële steun van Fonds Baillet Latour</p>	<p>Verdere afname van vergeelde vernislagen en verkleurde retouches.</p>	<p>Osiris infraroodopname (in samenwerking met Musea Brugge). UV-opname tijdens reiniging. Aanvullend P-XRF-onderzoek in de luchtpartij en aanvullend MA-XRF-onderzoek van <i>Judits</i> kled tijdens reiniging. MA-XRF-onderzoek van de lucht in het landschap van <i>De roeping van Elisa</i> van Jan Massijs uit de KMSKA-collectie ter vergelijking. Onderzoek van verfdwarsdoorsneden.</p>
 <p>Peter Paul Rubens, <i>Erepoort van de Munt (voorzijde)</i> Start 2015- Restauratie loopt door in 2017</p>	<p>Start afname vergeelde vernis en verkleurde retouches, consolidatie verfoppervlak.</p>	<p>Verdere interpretatie van de bestaande technische documenten. Studie van twee verfdwarsdoorsneden. MA-rFTIR-onderzoek van detail.</p>
 <p>Peter Paul Rubens, <i>Erepoort van de Munt (achterzijde)</i> Start 2015- Restauratie loopt door in 2017</p>	<p>Start afname vergeelde vernis en verkleurde retouches, consolidatie verfoppervlak.</p>	<p>Verdere interpretatie van de bestaande technische documenten.</p>

	<p>Joachim Beuckelaer, <i>Allegorie van de onvoorzichtigheid</i> Start 2016- Restauratie loopt door in 2017 Met financiële steun van Fonds Baillet Latour</p>	<p>Start afname vergeelde vernis en verkleurde retouches, consolidatie verfloppervlak.</p>	<p>Aanmaak technische documenten (IR, UV, False Color). MA-XRF-onderzoek van detail.</p>
	<p>Abraham Janssen, <i>Scaldis en Antverpia</i> Start 2015- Restauratie loopt door in 2017</p>	<p>De reiniging, opgestart in 2015, werd voltooid in 2016.</p>	
	<p>Ferdinand Bol, <i>Jan van der Voort en zijn zuster Catharina</i> Start 2016- wordt afgerond in 2017 Met financiële steun uit een legaat en van de Nationale Loterij</p>	<p>Start afname vergeelde vernis en verkleurde retouches, consolidatie verfloppervlak.</p>	<p>MA-XRF-onderzoek van enkele zones.</p>

EXTERNE RESTAURATIES

WERK	FOCUS IN 2016	ONDERZOEK
 <p>Gustave de Smet, <i>Zondag</i> Start 2015- wordt afgerond in 2017 Uitgevoerd in Rijksmuseum Twenthe, Enschede</p>	<p>Verdere afname vergeeld vernis en verkleurde retouches</p>	
 <p>Peter Paul Rubens, <i>Venus Frigida</i> Start 2016 - wordt grotendeels afgerond in 2017 Uitgevoerd in het Kunsthistorisches Museum Wien</p>	<p>Start afname vergeelde vernis en verkleurde retouches, consolidatie verfoppervlak</p>	<p>MA-XRF-onderzoek van het volledige oppervlak. Osiris infraroodopname (in samenwerking met Musea Brugge). Aanmaak technische documenten (röntgen, UV, False Color) in Wenen. Onderzoek verfdwarsdoorsneden in Wenen.</p>
 <p>Cesar Van Everdingen, <i>Portret van een meisje als jageres</i> Start en afronding in 2016 Return Museum Alkmaar, uitgevoerd in een privéatelier</p>	<p>Afname vergeeld vernis en talrijke overschilderingen, consolidatie verfoppervlak, vullen en retoucheren lacunes, vernissen.</p>	<p>Aanmaak technische documenten (rontgen, UV, False Color).</p>
 <p>Anonieme meester, <i>Thomas Gerritzn Doesburch en Claesje Hensdricksdr Roeclaes met hun dochters</i> Start en afronding in 2016 Return Amsterdam Museum, uitgevoerd in een privéatelier</p>	<p>Afname vergeeld vernis en talrijke overschilderingen, consolidatie verfoppervlak, vullen en retoucheren lacunes, vernissen.</p>	<p>Aanmaak technische documenten (IR, UV, False Color).</p>
 <p>Gerard David, <i>De drie Maria's, de heiligen Johannes en Maria Magdalena</i> Start 2015 - wordt afgerond 2017 Uitgevoerd in het J.Paul Getty Museum, Los Angeles</p>	<p>Verdere afname van het vergeeld vernis en verkleurde retouches, consolidatie verfoppervlak, start vullen en retoucheren lacunes</p>	<p>MA-XRF-onderzoek van volledige voor- en achterkant in het J. Paul Getty Museum. Dendrochronologische analyse (Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium).</p>
 <p>Gerard David, <i>Pilatus en de hogepriesters</i> Start 2015 - wordt afgerond 2017 Uitgevoerd in het J.Paul Getty Museum, Los Angeles.</p>	<p>Verdere afname van het vergeeld vernis en verkleurde retouches, consolidatie verfoppervlak, start vullen en retoucheren lacunes</p>	<p>MA-XRF onderzoek van volledige voor- en achterkant in het J. Paul Getty Museum. Dendrochronologische analyse (Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium).</p>

VOORBEREIDING

WERK	FOCUS IN 2016	ONDERZOEK
 <p>Marinus van Reymerswaele, <i>Heilige Hieronymus van Bethlehem</i> Met financiële steun van de Nationale Loterij</p>	<p>Voorbereiding in 2016 zodat restauratie kan starten in 2017</p>	<p>Aanmaak technische documenten (IR, UV, False Color, röntgen)</p>
 <p>Cornelis de Vos, <i>Abraham Grapheus</i> Return van het Mauritshuis, Den Haag</p>	<p>Voorbereiding in 2016 zodat restauratie kan starten in 2017</p>	<p>Aanmaak technische documenten (IR, UV, False Color)</p>
 <p>Jan Steen, <i>Simson beledigd door de Philistijnen</i> Return van het Mauritshuis, Den Haag</p>	<p>Voorbereiding in 2016 zodat restauratie kan starten in 2017</p>	
 <p>Michael Sittow, <i>Portret van een man</i> Return van de National Gallery Washington</p>	<p>Voorbereiding in 2016 zodat restauratie kan starten in 2017</p>	<p>Aanmaak technische documenten (IR, UV, False Color)</p>

b. Conservatie

Het restauratieatelier houdt de materiële staat van de collectie op peil door ze in kaart te brengen en te conserveren, om verdere schade zo veel mogelijk te voorkomen. Restauratoren van de verschillende disciplines voorzien de kunstwerken van actuele conditierapporten en geven adviezen aangaande conditie, behandeling, transport- en bewaarcondities. Daarnaast worden conditiecontroles uitgevoerd bij tentoonstellingen of op locaties met (langdurige) bruiklenen, zoals het Kasteel van Gaasbeek, FeliXart Museum, Groeningemuseum, KMSKB, Museum M, MSK Gent, Stedelijk Museum Wuyts-Van Campen en Baron Caroly.

SCHILDERIJEN

Met het 'conserveringsplan schilderijen', dat op 4 februari 2016 inging, wil het KMSKA inzicht krijgen in de conservatie- en restauratienoden van de volledige schilderijencollectie. Samen met een externe restaurator werden ongeveer 1.200 schilderijen nagekeken. Prioritair waren daarbij de schilderijen die geselecteerd zijn voor de nieuwe collectiepresentatie. Het conserveringsplan inventariseert daarbij:

- de uit te voeren werken aan het schilderij
- de lijst en de inlijsting
- en een globale tijdsbesteding
- inclusief adviezen voor beveiliging, transport- en tentoonstellingscondities

en dit gerangschikt volgens urgentie.

De bevindingen werden op 21 november gepresenteerd en werden voorlopig opgeslagen in een database.

In 2016 kregen ongeveer 153 schilderijen een beperkte of meer uitgebreide conservatiebehandeling, meestal in functie van bruikleenaanvragen voor diverse tentoonstellingen. Waar mogelijk werd meteen teruggevallen op het conserveringsplan.

Het bestaande conditierapport kreeg een vernieuwde en meer geüniformeerde vormgeving.

Conditiecontroles

Enkele schilderijen kregen op locatie een behandeling voor kleine schades of mankementen die ontdekt waren tijdens conditiecontroles. In 2016 kregen de altaarstukken die sinds 2009 in de Kathedraal verblijven eens een zeer grondige controle met behulp van steigers en externe restauratoren.

SCULPTUUR

Parallel met het 'conserveringsplan schilderijen' werd een gelijkaardig plan voor sculpturen uitgewerkt. Doel van het 'conserveringsplan sculptuur': inzicht verkrijgen in de conservatie- en restauratienoden van de sculptuurcollectie in functie van de nieuwe opstelling bij de heropening van het museum. Zo voerde sculptuurconservator Valérie Herremans een grondige inspectie uit op 120 van de 160 geselecteerde werken. Bijna alle werken bleken daarbij in meer of mindere mate nood te hebben aan een interventie. Ongeveer de helft van de bevindingen werd rechtstreeks geïmplementeerd in TMS, het centrale collectieregistratie- en documentatiesysteem.

In functie van bruiklenen werden voor diverse tentoonstellingen 38 werken geconserveerd en van een actueel conditierapport voorzien.

Onderzoek

Het beeld *De schrijver Honoré de Balzac* van Rodin was het voorwerp van onderzoek, gevoerd in samenspraak met de Universiteit Antwerpen en de Stedelijke Restauratiedienst Oslo (Noorwegen) en de National Gallery of Art Washington (USA).

Nog meer onderzoek ging naar 42 werken die deel zouden uitmaken van de tentoonstelling *Recall Sculpture* (28 oktober 2017 – 18 maart 2018) in het Middelheimmuseum. De intentie van de kunstenaar was daarbij het uitgangspunt. In samenwerking met curator Greta van Broeckhoven en het Middelheimmuseum volgde het restauratieteam ook het expoconcept op en alle behouds- en beheersmatige aspecten.

PAPIER

Ook voor de gehele collectie tekeningen werd gewerkt aan een langlopend conservatieplan. De toestand van de werken en de manier waarop de werken bewaard worden, kregen een grondige inspectie. Om de bewaarcondities te verbeteren werden de werken opgeborgen in zuurvrije mappen. Bovendien werden verzurende dragers en oude, slechte montages verwijderd. Daarbij werd steeds een beperkt conditie- en behandelingsrapport opgemaakt.

In functie van verschillende tentoonstellingen werden 92 bruikleenrapporten opgemaakt.

Veertig tekeningen kregen een conservatiebehandeling waaronder de 16 nieuwe aanwinsten van Jules Smalzigaug.

BIBLIOTHEEKMATERIALEN

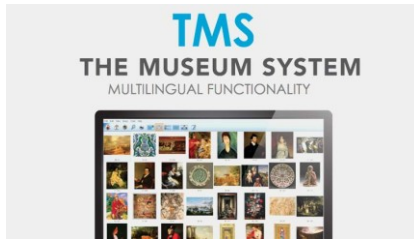
Het grootste deel van de bibliotheekcollecties staat sinds september 2011 in een geklimatiseerd depot van het FelixArchief. Dit zal zo blijven tot wanneer het museumgebouw terug in gebruik wordt genomen. Enkele honderden dozen met veilingcatalogi en te verwerken materialen staan opgesteld in het algemeen museumdepot.

Het Felixdepot kent een op papier afgestemde klimaatregeling. Temperaturen varieerden in 2016 tussen 17,9°C en 21,2°C. De relatieve luchtvochtigheid (RV) schommelde tussen 49% en 55%, wat het KMSKA graag iets lager en minder variabel zouden zien. De schommelingen zijn echter aanvaardbaar.

Uit de schade-inventaris van 2015 bleek dat de erfgoedcollecties in goede staat zijn. Ook de recentere kunstboeken en tijdschriften verkeren algemeen genomen in goede staat.

2. BEHEREN & DOCUMENTEREN

a. Collectieregistratie

De registratie en ontsluiting van de collectie gebeurt in het centrale collectieregistratie- en documentatiesysteem TMS (The Museum System). TMS is niet alleen de databron voor applicaties, ook het beheer van de collectie gebeurt in het programma. Een interne overleggroep maakte afspraken rond controle en het normaliseren van de data, dit resulteerde in het updaten van bestaande invoerinstruaties en het uitwerken van nieuwe afspraken.

In het voorjaar werd een digitaliseringplan opgezet voor bestaande analoge conditierapporten, waarbij de gedigitaliseerde rapporten in de conserveringsmodule van TMS ontsloten werden.

De focus kwam meer te liggen op acties in functie van de heropening van het museum en in het (deels) automatisering van recurrente taken. TMS werd ook ingezet om bepaalde workflows bij uitgaande bruiklenen te stroomlijnen.

b. Collectiebeheer

Het team Collectiebeheer coördineert de uitgaande en inkomende bruikleenaanvragen. Dit betreft zowel de korte- als langetermijnbruiklenen. Het KMSKA zet tijdens de sluiting in op de zichtbaarheid van de collectie, waardoor ook in 2016 een aantal musea blijvend een selectie objecten uit de collectie van het KMSKA toonden. Deze projecten vragen administrative en logistieke opvolging van de registratoren. Daarnaast gaat er veel aandacht en tijd naar het voorbereiden en op- en afbouwen van de tijdelijke externe tentoonstellingsprojecten die we in samenwerking met diverse partners organiseren.

Opdat de scenograaf aan de slag kon met het uittekenen van de museuminrichting, was het belangrijk de technische informatie van de objecten, geselecteerd voor de nieuwe collectiepresentatie, te controleren en aan te vullen. Dit gebeurt in samenwerking met de collega's van het restauratieatelier en depotbeheerder. Het team Collectiebeheer kreeg hierbij ook drie maanden ondersteuning van 1 VTE-medewerker. Om de selectie van de objecten voor de permante collectiepresentatie te vereenvoudigen, werd SketchUp ingeschakeld. In dit programma konden de plannen van de toekomstige museumzalen en de objecten immers ingelezen worden.

In het voorjaar organiseerde het team Collectiebeheer, in samenwerking met de Nederlandse Registrars Groep (NRG), voor de vierde keer de Netwerkdag voor Nederlandse en Vlaamse Registrars. Het KMSKA nam ook deel aan het voorzittersoverleg van de Europese Registrars Verenigingen. Dit stelt ons in staat om de belangen van de Vlaamse collega's in deze groep te behartigen. In juni 2016 werd hierover, in samenwerking met het Rijksmuseum, een presentatie gegeven op het tweejaarlijks Europees Registratoren congres dat in Wenen plaatsvond.

c. Catalografie

De bibliotheekcatalogus maakt sinds 2004 deel uit van de online Anet-catalogus, de gemeenschappelijke catalogus van de wetenschappelijke bibliotheken in Antwerpen en Limburg. Sinds 2015 is Anet toegetreden tot WorldCat, waardoor onze catalogus nu ook internationaal online zichtbaar is. Kort nadien werd onze bibliotheekcollectie ook toegankelijk via de *Art Discovery Group Catalog* (ADGC), een netwerkcatalogus van internationale kunst- en museumbibliotheken.

Het werk van de catalografen bestaat uit:

- het beschrijven en verwerken van de nieuwe aanwinsten, zowel monografieën en catalogi als seriële publicaties
- het excerpteren van (tijdschrift)artikelen en verbetering beschrijvingen uit geconverteerde bestanden van voor 2004
- het diepgaand inhoudelijk ontsluiten van de collectie. Hiertoe worden kunstenaarsnamen, kunstwerken uit het museum en tentoonstellings- en veilinggegevens apart geïndexeerd. Sinds 2015 kennen we aan de boekbeschrijvingen ook AAT-trefwoorden toe (Art & Architecture Thesaurus)

d. Archief

Het archief heeft haar hoofdtaak 'beheer' in 2016 verder gezet, zowel op het vlak van informatiebeheer als het statisch archief.

- *Zomertrash*: Archief sloeg de handen in elkaar met Interne communicatie om de trash days anders aan te pakken. Zo viel de keuze op de zomerperiode. Toegankelijke informatie, een spreiding van de trash activiteiten over verschillende dagen, en enkele luchtige randactiviteiten maakten van het initiatief een succes. De totale grootte van de mailboxen daalde met 30,81 % en er werd 1,5 papiercontainer gevuld.
- *Zichtbaarheid privéarchieven*: Packed vzw startte met een pilootproject om privéarchieven beter zichtbaar te maken in Archiefbank Vlaanderen, een online databank voor privéarchieven en erfgoedcollecties. Het KMSKA nam deel door een aantal archiefcollecties in de eigen archiefsoftware in te voeren. Daarna werd een duurzame koppeling tussen beide systemen gelegd.
- Restauratiedossiers KMSKA: in een tweede pilootproject streefde Packed naar een betere integratie tussen de verschillende beheerssystemen die in musea worden gebruikt. Als test voerde het KMSKA een aantal restauratiedossiers in de archiefsoftware Brocade in. Een koppeling met TMS en een link naar de bibliotheekmodule moet de informatie op verschillende manieren opzoekbaar maken.
- *Digitalisering bouwtekeningen*: het digitaliseren van de museumbouwtekeningen, een project gestart in 2015, kende een vervolg nadat het fotograferen van een eerste deelreeks werd afgerond. Deze keer ging het ook om zeer grote formaten. Voor de collega's werd hierover een lunchpresentatie gehouden.
- *Nieuwe procedure 'aanvraag digitaal archiefmateriaal'*: Archief en Beeldbeheer werkten samen om een nieuwe procedure te ontwikkelen voor de aanvraag van digitaal archiefmateriaal. De gedigitaliseerde materialen worden volgens een afgesproken procedure opgeslagen en er wordt een controlelijst bijgehouden. Dit vergemakkelijkt de vindbaarheid in de toekomst, maar de dispaartheid van het materiaal bemoeilijkt een lange termijndigitaliseringsproject.

Al deze beheersactiviteiten hebben tot doel het archief beter toegankelijk te maken voor een intern en extern publiek.

Catalografie in cijfers

2.448 volledige boekmaterialen (boekbanden) werden ingevoerd in de catalogus, waarvan **1.765** nieuwe beschrijvingen. Deze cijfers bevatten geen opschoonwerk aan bestaande records.

- Het totaal aantal ingevoerde boekbanden, exclusief de seriële werken, lag eind 2016 op **89.210**, het aantal bibliografische beschrijvingen op **79.521**.

f. Beeldbeheer

Meer dan ooit bleek in 2016 het belang van afbeeldingen als ondersteuning van de museale werking.

Voor de herinrichting van het museum wordt de conditie van schilderijen uitvoerig bekeken en beschreven in een conserveringsplan. Dit plan gaf het startschot om schilderijen structureel in hun lijst te documenteren. Voor de inrichting van de museumzalen zijn niet enkel de afbeeldingen van schilderijen in hun lijst van belang, maar ook de achterkant van de lijst met het type ophang-systeem. Voor het conserveringsplan schilderijen zijn 956 foto's gemaakt van schilderijen in hun lijst. De aanmaak van lijstopnamen kreeg uiteindelijk een vaste plek in de standaard workflow bij de documentatie van schilderijen.

De registratie van foto's gebeurt in het centrale collectieregistratie- en documentatiesysteem TMS. Door middel van het toevoegen van trefwoorden en het crosslinken van verschillende modules wordt de beelddocumentatie steeds verder gefinetuned.

Beeldbeheer in cijfers

Beeldproductie

2016 was een jaar waarin er meerdere, vaak grootschalige, restauraties van schilderijen werden uitgevoerd. Er zijn **838** opnames gemaakt in infrarood, normaal en ultraviolet licht. Deze foto's zijn onder andere gebruikt voor de #in restauratie rubriek van de website #het nieuwe museum.

Ter documentatie van de collectie zijn **26** schilderijen en **4** altaarstukken, **3** beeldhouwwerken en **28** werken op papier gefotografeerd.

In 2015 startte het digitaliseringsproces waarbij originele bouwtekeningen van het KMSKA-museumgebouw aan de Leopold de Waelplaats op ware grootte gefotografeerd. Dit project kreeg een vervolg in 2016:

	2015	2016
# opnames	2189	1917
# tekeningen	176	175

Beeldarchivering en -documentatie

In 2016 zijn een recordaantal afbeeldingen gedocumenteerd:

Afbeeldingen van de collectie	5850
Niet collectiegerelateerde afbeeldingen	562
Totaal	6412

Door middel van het toevoegen van trefwoorden en het crosslinken van verschillende modules in het collectieregistratiesysteem wordt de beelddocumentatie steeds verder gefinetuned.

Onderzoeken

1. RUBENS RESEARCH PROJECT

a. Onderzoek – portretbuste van Peter Paul Rubens

Reeds lange tijd werden er vraagtekens geplaatst bij de datering van deze buste en suggereren sommige kunsthistorici een meer recente ontstaansdatum dan 1633 (negentiende eeuw?). In 2015 startte het KMSKA (eigenaar van de buste) i.s.m. het Koninklijk Instituut voor het kunstpatrimonium (KIK) een onderzoeksproject naar de authenticiteit van het portret. Begin december 2015 werd het beeldhouwwerk in het kader van dit onderzoek naar het KIK te Brussel overgebracht. In 2016 voerde het KIK verschillende materieeltechnische onderzoeken uit, zoals een datering m.b.h. van de thermoluminescentietechnieken en röntgenfotografie. De resultaten waren onverwacht en spectaculair: de buste bestaat uit twee onderdelen (hoofd-romp), waarvan slechts één tot op heden gedateerd werd (romp). Verder onderzoek is dus noodzakelijk vooraleer de resultaten wereldkundig kunnen gemaakt worden. In de loop van 2017 zullen deze bijkomende gegevens door het KIK verzameld worden.

b. Output

CORPUS RUBENIANUM LUDWIG BURCHARD

Nico Van Hout

Tronies: onderzoeksfase en aanvang onderdeel

Christine Van Mulders

Works in Collaboration: Jan Brueghel I & II, deel XXVII (1), Engels, Brepols nv, 2016

- *Peter Paul Rubens and the Decoration of the Jesuit church in Antwerp*, in Antwerp Royal Museum Annual, 2013-14 (2016), pp. 53-75

LEZINGEN

Valérie Herremans

- Summer Course for the Study of the Arts in Flanders, *The age of Rubens in context*
 - Baroque Sculpture, Antwerpen, 25 juni

Nico Van Hout

- Summer Course for the Study of the Arts in Flanders, *The age of Rubens in context*, voorbereiding, coördinatie, begeleiding, lezingen - Rubenianum (Antwerpen), en verschillende andere locaties in Antwerpen en Nederland, 23- 29 juni
- Rubens Society Lecture: *Rubens and His Impact on Art History* - Flint Art Institute, Michigan, US, 10 oktober

ANDERE PUBLICATIES

Valérie Herremans

- [...] *il marmo si sia intenerito in vita [...]* *Rubens and Sculpture: a status quaestionis*, in *Alla luce di Roma. I disegni scenografici di scultori fiamminghi e il Barocco romano*, Exh. cat. 8.12.2016-26.02.2017, C. Bossu, W. Bracke, A. Jacobs, S. Lambeau & C. Leporati eds., Roma, 2016, pp. 33-42.

2. ANDERE PROJECTEN & ACTIVITEITEN

a. De collectiepresentatie in het nieuwe KMSKA

Hoe kies je uit ruim 8.000 museumobjecten, gaande van schilderijen, sculpturen, werk op papier tot parafernalia, een selectie van zo'n 600 werken? En hoe toon je deze werken, wetend dat de presentatie een bepalende rol speelt in hoe de bezoekers de objecten, en het museum, ervaren en 'lezen'? Met deze uitdagende vragen als uitgangspunt buigen museummedewerkers en externe experts zich in een interactief proces over de toekomstige collectiepresentatie.

De inhoud van een museum verschuift naargelang de vorm waarin die gevat wordt. Die inhoud, de verzameling van het KMSKA, kwam echter niet tot stand door een gerichte en bewuste keuze. Ze is het product van zeshonderd jaar geschiedenis van Antwerpen, de Zuidelijke Nederlanden, en België. Dat maakt de collecties zeer verscheiden en vaak ongelijk van kwaliteit. Toch is het mogelijk de werken in een relevante samenhang te tonen. De kunsthistorische waarde van de collectie blijft het fundament, maar ontdekking neemt dan de plaats in van verering. Het museum koos voluit voor deze optie.

De geselecteerde werken zijn of erkende topstukken, of ze zijn van uitstekende artistieke of (kunst)historische kwaliteit, ...óf ze zijn relevant voor het verhaal. Hoe dan ook, de werken genereren in confrontatie betekenis. Daarnaast kunnen externe bruiklenen de eigen collectie versterken en aanvullen. Hierbij wordt niet alleen gedacht aan schilderijen en beeldhouwwerken, maar ook creaties die buiten het officiële canon vallen, zoals uit de toegepaste kunsten.

Om boeiend en eigentijds om te gaan met de werken, wordt de collectie in een thematisch-chronologische vorm gegoten. Geen strikt chronologische opbouw of zalen per kunstenaar of stijlstroming, dus. Op de bovenverdieping van het historische museumgebouw krijgt de kunst van de 14de tot de 19de eeuw haar plaats. Wisselende invalshoeken – thematische, chronologische en onverwachte confrontaties – maken een caleidoscopische blik mogelijk. Verhaallijnen rond religie, maatschappij, lichaam en huiselijkheid scheppen een bijzonder kader. Daarnaast blijft de Rubenszaal de Rubenszaal en krijgen de negentiende-eeuwers een plek in de 'Salon'.

Het nieuwe museum wordt de 'place to be' voor fans van de moderne kunst vanaf 1880 tot eind 20ste eeuw, gebundeld in zeven ensembles, met James Ensor uitgebreid op kop. Aparte zalen zijn er voor de schilderijen en beelden van Rik Wouters, de terracotta's uit de 17de en 18de eeuw en de kleinsculptuur van na 1945. De beeldmiddelen licht, kleur en vorm tekenen het parcours uit voor de overige 'moderneren'. Moderne kunst appelleert namelijk sterk aan de emoties die licht, kleur en vorm bij de toeschouwer oproepen: die wordt als het ware met de premissen van zijn kijken geconfronteerd.

Op 18 en 19 maart 2016 vond in de werfkeet van het KMSKA een debat plaats over de presentatie in het nieuwe museum met Ann De Bie als moderator. Voor het museum namen Manfred Sellink, Elsje Janssen, Ellen Goetstouwers, Paul Vandenbroeck, Nico Van Hout, Siska Beele, Wenke Mast en Véronique Van Passel deel. De externe partners waren Jan Van der Stock, Peter Swinnen, Anne-Mie Van Kerckhoven, Bart Van den Eynde, Stef Van Bellingen en Alexia Leysen.

b. Waarderen en tellen van de collecties

Hoewel er al verschillende waarderingspraktijken en -ervaringen zijn in Vlaanderen, is er op dit ogenblik weinig ervaring met het toepassen van systematische collectiewaardering. In de Beleidsnota Cultuur 2014-2019 ligt de focus op collectiegericht denken. ‘Waarderen’ was een hot item voor alle betrokkenen in het participatief traject voor de Vlaamse Conceptnota ‘Naar een duurzaam cultureel-erfgoedwerking in Vlaanderen’ van maart 2016. Het onderwerp leeft al een tijdje in de cultureel-erfgoedsector. Een nieuw reglement kan hier op inspelen en zal het mogelijk maken de beleidsdoelstellingen beter te realiseren. Het wordt mogelijk om pilootprojecten op te starten, te monitoren, en expertise op te bouwen en te delen rond waarderen. Het reglement zal bekend gemaakt worden begin 2017.

Na een informatie- en prospectieronde in het najaar van 2015 startte het museum zelf het Betekenis-project op in januari 2016. De opmaak van het KMSKA-beleidsplan was een goede aanleiding om de collectie te gaan waarderen binnen het kader van het collectieplan.

Veel kunstwerken uit de KMSKA-collectie hadden reeds het label ‘Topstuk’ gekregen op basis van hun uniciteit.¹ Collectiewaardering overstijgt echter de uniciteit alsook de financiële waarde. Het toekennen van betekenis via concreet geformuleerde trefwoorden levert een meer genuanceerd beeld op van de collectie. Daarom ontwikkelde het KMSKA zelf een systeem, vertrekkende van het Australische SIGNIFICANCE. ‘Betekenis’ is immers een ruimer begrip dan ‘waarde’. De hele collectie werd afgetoetst op 18 ijkpunten of trefwoorden, waarbij de gegevens rechtstreeks in de museumdatabank kwamen.

De waarderingsresultaten van de hele collectie en van de drie speciale collecties * werden in kaart gebracht. Voor het waarderingstraject werd uitgegaan van het aantal kunstwerken in de collectie, en niet van het aantal stuks.

In totaal werden er 4.164 kunstwerken op hun betekenis afgetoetst. De speciale collecties tellen 1.099 kunstwerken (zie verder).

Het rapport waarin de resultaten werden opgenomen, kan een hulp zijn bij het (inhoudelijk) beschrijven en publiek maken van de collecties, bij het bespreken van het collectieplan, restauratieplan, presentaties enz.

Tegelijkertijd werd de collectie nauwkeurig geteld. Daarbij ging bijzondere aandacht naar werken met meerdere luiken. Waar voorheen elk luik telde, wordt meerluikig stuk nu als één werk beschouwd. Ook reeksen of schetsboeken, die soms bestaan uit 500 tekeningen, tellen voor één kunstwerk. Naast de collectie zijn er drie speciale collecties die als een geheel kunnen gewaardeerd worden:

- **Rubensgrafiek:** die als verzameling uniek is van internationaal belang, pedigree...
- **Medaillemuseum:** als verzameling van nationaal belang.
- **Van Herck-collectie:** terracotta's in bruikleen van de Koning Boudewijnstichting, internationaal belangrijk, uniek en opgenomen in het topstukkendecreet.

Collectiewaardering in cijfers

Van de kunstwerken (de special collecties niet meegeteld) is **77%** relevant voor de collectie.

- **Bijna 43%** is internationaal belangrijk, **31%** nationaal.

- **Een tiende** van de verzameling is uniek en **evenveel** werken blijken toonaangevend binnen het oeuvre van een kunstenaar.

- **Iets minder dan 20%** zijn portretten en **8,8%** stellen specifieke locaties voor. **417** werken hebben een religieuze connotatie.

¹ Het Topstukkendecreet strekt tot bescherming van roerend cultureel erfgoed dat voor de Vlaamse Gemeenschap in Vlaanderen bewaard moet blijven, omwille van zijn bijzondere archeologische, historische, cultuurhistorische, artistieke of wetenschappelijke betekenis. Met dat doel wordt een Topstukkenlijst (PDF) opgesteld van zeldzame en onmisbare cultuurgoederen. Het Topstukkendecreet telt 387 kunstwerken of 810 stukken en met de speciale collectie Van Herck, 122 terracotta's, wordt het totaal 509 kunstwerken of 932 stukken.

Deze optelsom leverde volgende resultaten op:

Algemeen	4.164 kunstwerken met 2.297 schilderijen, 2.251 werken op papier en 544 sculpturen en assemblages (Alle luiken en onderdelen apart geteld: 7.401 stuks)
Bijzondere collecties Rubensgrafiek Medaillemuseum Van Herck-collectie	714 prenten 263 medailles 122 terracotta's (Apart geteld: 1.099 stuks)
Totaal aantal kunstwerken	5.263 of 8.500 stuks

Het zwaartepunt van de collectie ligt op 19de, 20ste en 21ste eeuw, met voornamelijk schilderijen, tekeningen en sculpturen.

Overzicht verdeling materiaal en techniek

Materiaal & techniek per eeuw	13de-15de	16de	17de	18de	19de	20ste-21ste	TOTAAL
schilderijen	48	201	530	81	752	685	2.297
aquarellen			1		114	98	213
gouaches						7	7
tekeningen		2	4	6	439	616	1.067
schetsboek					7	2	9
collage						8	8
grafiek		1	2	6	32	90	131
foto						2	2
sculpturen	8	5	13	6	163	213	408
assemblages		1				13	14
glasraam		1					1
textiel			1			1	2
ceramiek				1			1
parafernalia						4	4
TOTAAL	56	211	551	100	1.507	1.739	4.164

Overzicht verdeling materiaal en techniek + speciale collecties

	Collectie	Speciale collecties	TOTAAL
schilderijen	2297		2297
aquarellen	213		213
gouaches	7		7
tekeningen	1067		1067
schetsboek	9		9
collage	8		8
grafiek	131	714	845
foto	2		2
sculpturen	408	122	530
assemblages	14		14
glasraam	1		1
textiel	2		2
ceramiek	1		1
parafernalia	4		4
medailles		263	263
TOTAAL	4164	1099	5263

Presenteren

Een gesloten museum onder de aandacht houden, het kan bijvoorbeeld door op verschillende locaties de eigen kunstwerken tentoon te stellen in samenwerking met interessante partners, zowel op langere als op korte termijn.

1. LANGLOPENDE SAMENWERKINGEN

a. Antwerpen

MUSEUM ROCKOXHUIS ★

HET GULDEN CABINET. KONINKLIJK MUSEUM BIJ ROCKOX TE GAST

2 februari 2013 ▶ 2 juli 2017

Projectcoördinatoren	Nico Van Hout (KMSKA) & Hildegard Van de Velde (Museum Rockoxhuis)
Productie	KMSKA, Museum Rockoxhuis (KBC)
Publieksbegeleiding KMSKA	<ul style="list-style-type: none"> • BEZOEKERSGIDS • KIJK-EN DOEBOEKJE, met extra vouwbladen voor de wisselende tentoonstellingen • RESPONSIEVE WEBAPP <i>Het Gulden Cabinet</i> • Rondleidingen en ateliers voor onderwijs (lager onderwijs, middelbaar) • Rondleidingen voor groepen NT2 • Rondleidingen voor groepen • Rondleidingen voor blinden en slechtzienden • Vakantieateliers voor individuele kinderen
Aantal bruiklenen KMSKA	122

31.260
bezoekers
in 2016

Sinds 2 februari 2013 kan het publiek in het Rockoxhuis ontdekken hoe een Antwerpse kunstverzameling er in de Gouden Eeuw uitgezien moet hebben. De burgerwoning van burgemeester en mecenas Nicolaas Rockox (1560–1640) is omgetoverd tot een luxueus kunstenkabinet met topstukken uit het KMSKA en de belangrijkste werken uit het Rockoxhuis. In de schoot van Het Gulden Cabinet worden bovendien jaarlijks verschillende kleine focustentoonstellingen georganiseerd. In 2015 waren dat er twee:

POWER FLOWER. BLOEMSTILLEVENS IN DE NEDERLANDEN

28 november 2015 ▶ 28 maart 2016

De Vlaamse Primitieven zetten de trend in gang om de planten en bloemen waarmee ze hun heiligenvoorstellingen omranden bijna obsessieel gedetailleerd te schilderen. Parallel aan de groeiende botanische kennis ontluikt een grote liefde voor de natuur. Het kon dan ook niet uitblijven: net voor 1600 geraken kunstenaars in de ban van de *power flower*. Ruikers bloemen worden een zelfstandig motief en blijven dat nog lang.

Aan de hand van zinnenstrelende voorbeelden schetste deze focustentoonstelling de ontwikkeling van het bloemstilleven in de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden. Je kon je vergapen aan de gestapelde bloempracht zoals alleen kunstenaars als Joris Hoefnagel, Jan Brueghel de Oude, Daniël Seghers, Rachel Ruysch het konden verbeelden.

Curator	Nico Van Hout (KMSKA)
Publieksbegeleiding KMSKA	<ul style="list-style-type: none"> • Krokuskriebels <i>Knutsel een boeketje bloemen uit recyclagemateriaal</i> • 16 & 18/03/2016: rondleiding blinden en slechtzienden
Publieksbegeleiding Rockoxhuis	<ul style="list-style-type: none"> • 17 januari: kunstfotograaf Bas Meeuws blaast het traditionele genre van het bloemstillevens nieuw leven in, lezing. • 20 maart: <i>Clara Peeters, een bloem van een vrouw</i>, lezing door Leen Huet
Aantal bruiklenen KMSKA	7
Bezoekersgids	<i>Power Flower. Bloemstillevens in de Nederlanden</i>
Catalogus	<i>Power Flower. Bloemstillevens in de Nederlanden</i>

CLARA PEETERS. AAN TAFEL!

18 juni ▶ 2 oktober 2016

Clara Peeters was niet alleen één van de weinig vrouwelijke kunstschilders in de Gouden Eeuw, ze was bovenal een pionier in de ontwikkeling van het stilleven als genre. Het Antwerpen van het eerste kwart van de 17de eeuw was haar werkterrein. Veel meer feiten zijn er niet gekend over haar leven. Slechts een 40-tal stillevens zijn aan haar toegeschreven. Maar de banketjes, visschotels en bloemtuilen die ze schilderde zijn een ware lust voor het oog.

Even mysterieus als het leven van Clara Peeters, zo was ook de diepere betekenis van haar werk.

Welke waarde had Chinees porselein voor een burger uit 1610? Waarom combineerde ze een artisjok met andere lekkernijen en exquise voorwerpen? De tentoonstelling probeerde antwoorden te geven bij deze en vele andere vragen.

Concept tentoonstelling	Alejandro Vergara (Museo Nacional del Prado)
Ontwikkeling Rockoxhuis	Hildegard Van de Velde (Rockoxhuis) en Nico Van Hout (KMSKA)
In samenwerking met	Museo Nacional del Prado
Publieksbegeleiding KMSKA	<ul style="list-style-type: none"> • Schatten van vlieg: zoektocht <i>Met Clara aan tafel!</i> • 28/06/2016: rondleiding blinden en slechtzienden • 12-13/07/2016 & 25-26/08/2016: Kunst- en kookatelier voor kinderen <i>Aan tafel!</i>
Publieksbegeleiding Rockoxhuis	<ul style="list-style-type: none"> • 26 juni: <i>A taste of Rockox</i>. Kookdemo met oude kooktechnieken met ingrediënten uit 17e-eeuwse beerputten en Rockox' tuin, door Jeroen Van Vaerenbergh, "De Food Archeoloog" • 18 september: bezoek aan de tentoonstelling met conservator Hildegard Van de Velde
Aantal bruiklenen KMSKA	4
Bezoekersgids	<i>Clara Peeters. Aan tafel!</i>
Catalogus	<i>De kunst van Clara Peeters</i>

ONZE-LIEVE-VROUWEKATHEDRAAL

REÛNIE. VAN QUINTEN METSIJS TOT PETER PAUL RUBENS

5 juni 2009 ▶ 31 december 2017

Acht altaarstukken uit de museumcollectie vormen de pronkstukken van de tentoonstelling *Reünie, van Quinten Metsijs tot Peter Paul Rubens. Meesterwerken uit het Koninklijk Museum terug in de Kathedraal*. De kunstwerken bevinden zich tijdens de sluiting van het museum “in situ”. Ze werden namelijk door hun opdrachtgevers - de gilden, ambachten, stadsmilities en broederschappen - besteld voor de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal van Antwerpen.

Productie	KMSKA, OLV-kathedraal
Publieksbegeleiding KMSKA	Rondleidingen voor groepen <i>Reünie</i>
Publieksbegeleiding Kathedraal	Alle andere rondleidingen worden georganiseerd door OLV-kathedraal
Aantal bruiklenen KMSKA	10

298.762
bezoekers
in 2016

ATELIERFLAT JOZEF PEETERS

Sinds 8 september 2013

Jozef Peeters (1895-1960) was een van de eerste Belgische abstracte kunstenaars. Samen met zijn vrouw en twee kinderen bewoonde hij dit hoekappartement op de De Gerlachekaai in Antwerpen vanaf 1924. De kleine huurflat was het centrum van Peeters' artistieke gedachtegoed. De kunstenaar gaf er met geometrische kleurvlakken op alle muren en plafonds aan iedere kamer – waaronder zijn atelier met zicht op de Schelde – een heel eigen sfeer. Daarnaast ontwierp hij zelf het meeste meubilair en de plafondlampen. Ook de rolstoel van zijn echtgenote – die in 1955 overleed aan multiple sclerose – is van zijn hand.

Na Peeters' dood bleef dochter Godelieve wonen in het appartement, waar ze vervolgens vijftig jaar lang niets aan veranderde. Een eerste restauratie van de schilderijen door de dienst Monumenten & Landschappen gebeurde halverwege de jaren negentig.

Bij haar overlijden in 2009 schonk Godelieve het hele interieur van de inmiddels als monument beschermde flat, compleet met kunstwerken, meubels, gebruiksvoorwerpen en het persoonlijke archief van haar vader, aan de stad Antwerpen. Die kon het appartement van eigenaar De Ideale Woning in erfpacht nemen en restaureerde het geheel opnieuw in 2013.

Dankzij een samenwerking tussen de stad Antwerpen, het Letterenhuis en het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA) werd de woning in 2013 opnieuw opgesteld voor bezoekers. Aan de muren hangen nog steeds de schilderijen van Peeters en zijn tijdgenoten. Het appartement ademt de sfeer van de jaren dertig en is een unieke uiting van Peeters' modernistische opvattingen. Architectuur en beeldende kunsten gaan volledig in elkaar op.

Curator	Jan Robert (Letterenhuis Antwerpen)
Productie	KMSKA, Letterenhuis Antwerpen, stad Antwerpen
Publieksbegeleiding KMSKA	<ul style="list-style-type: none"> • Rondleidingen voor groepen • Bezoekmomenten voor individuele bezoekers, telkens de eerste zaterdag van de maand • Deelname aan Open Monumentendag (11 september) met 5 rondleidingen

210
bezoekers
in 2016

b. Lier - Stedelijk Museum Wuyts-Van Campen en Baron Caroly

BRUEGELLAND

Sinds 18 juni 2011

De tentoonstelling *Bruegelland* onderzoekt de invloed van Pieter Bruegel de Oude op de schilderkunst in de Lage Landen. Bruegels werken kenden al tijdens zijn leven een gigantisch succes. Door de grote vraag zetten Bruegels zonen de succesformule van hun vader verder. Later schilderden Van Craesbeeck, Van Ostade, Teniers en Steen hun interpretatie van de kermessen en kroegtaferelen. En in de 18de en 19de eeuw traden kunstenaars als Horemans en De Braekeleer in Bruegels voetspoor met volkse onderwerpen. Vlaamse expressionisten, als Permeke, De Smet, Smits en Van De Woestyne bliezen in de vroege twintigste eeuw met aardkleurig coloriet en schrale verfbehandeling nieuw leven in de boerentaferelen.

Bruegelland volgt de rode draad van volkse traditie doorheen de Vlaamse en Hollandse kunst door jaarlijks wisselende opstellingen. Na *Sint³*, werd in 2016 een focustentoonstelling opgezet rond Jan Van Beers.

Projectcoördinatoren

Siska Beele (KMSKA) & Griet Van Opstal (Lier)

Productie

KMSKA, Stedelijk Museum Lier

Publieksbegeleiding KMSKA

Actieve rondleidingen voor onderwijs (lager onderwijs, middelbaar)

Publieksbegeleiding Lier

Alle andere rondleidingen & ateliers worden georganiseerd door Visit Lier

5.520
bezoekers
in 2016

SINT³. MACHT DER GEWOONTE

Jimmy Kets in Bruegelland

3 april 2015 ▶ 6 maart 2016

Internationaal gevierd fotograaf Jimmy Kets (Lier °1979) vulde de nieuwe presentatie aan met reportages over nog levende heiligentradities in zijn geboortestad. Zijn keuze viel op de processie van Sint-Gummarus, de dierenwijding van Sint-Hubertus, de verdeling van voedsel op de naamdag van Sint-Antonius en de Mariale Kinderprocessie. Net zoals Pieter Bruegel I registreert Jimmy Kets het leven van alledag met open blik. Beide kunstenaars laten de toeschouwer anders kijken naar wat gewoon en gekend is. Taferelen roepen een verhaal op en details zetten je aan tot reflecteren, maar altijd met eerbied en een knipoog.

Curator

Siska Beele (KMSKA)

Aantal bruiklenen KMSKA

48

Bezoekersgids

Sint³. Macht der gewoonte

JAN VAN BEERS. MEESTER OF OPLICHTER?

19 maart 2016 ▶ 5 maart 2017

Jan Van Beers (1852-1927) trekt na zijn opleiding aan de Antwerpse academie naar Parijs. Hij werkt er in het atelier van zijn landgenoot Alfred Stevens en schildert grote historische taferelen. Later schildert Van Beers schildert bijna uitsluitend genretaferelen en verfijnde damesportretten, die bijzonder geliefd zijn bij de gegoede Parijse burgerij. De kunstenaar schuwt de controversie niet en komt meerdere malen in opspraak. Zo komt het tot een proces als hij verdacht wordt van het naschilderen en zelfs van het overschilderen van foto's. Van Beers verliest. Dat de kunstenaar over een fotografische laag zou hebben geschilderd is evenwel nooit bewezen.

De tentoonstelling combineert schilderijen en tekeningen met boeiend archiefmateriaal. Naast portretten en genrestukjes zijn er ook schilderijen te zien gemaakt naar foto's. Het KMSKA onderzocht bovendien een aantal panelen met de meest moderne technieken. Zo sluiten de resultaten van het materiaaltechnisch onderzoek het spannende verhaal van de meester of oplichter Jan Van Beers op wetenschappelijke manier af.

Curator

Nathalie Monteyne (KMSKA)

**Publieksbegeleiding
KMSKA**

Instaprondleidingen met Nathalie Monteyne op 12 juni & 13 november
Op de tentoonstelling is er ook een korte film te zien, gebaseerd op een interview met Jan Van Beers uit 1898 – ook op Arttube
Interactieve applicaties over het 'Proces van Beers' en het materiaaltechnisch onderzoek.

Aantal bruiklenen KMSKA

12

Bezoekersgids*Jan Van Beers. Meester of oplichter?***c. Drogenbos - FeliXart Museum****MODERNE KUNST UIT HET INTERBELLUM**

4 september 2011 ▶ 31 december 2017

In een groene oase aan de rand rond Brussel ligt het FeliXart Museum. Het museum presenteert diverse aspecten van het leven en werk van schilder Felix De Boeck aan de hand van wisselende selecties. Daarnaast organiseert het tijdelijke tentoonstellingen rond historische en hedendaagse avant-gardekunst.

Twee ruimtes in het unieke museumgebouw bieden een ruimere blik op de bruisende kunstwereld tijdens het interbellum, van abstractie tot het expressionisme. In deze zalen hangt belangrijk werk uit de KMSKA-collectie, van o.a. Prosper De Troyer, Marthe Donas, Jozef Peeters, Oscar en Floris Jespers, Jan Kiemeneij, Jules Schmalzigaug en Ossip Zadkine.

Projectcoördinatoren

Siska Beele (KMSKA) & Leen de Jong (KMSKA)

Productie

KMSKA & FeliXart Museum

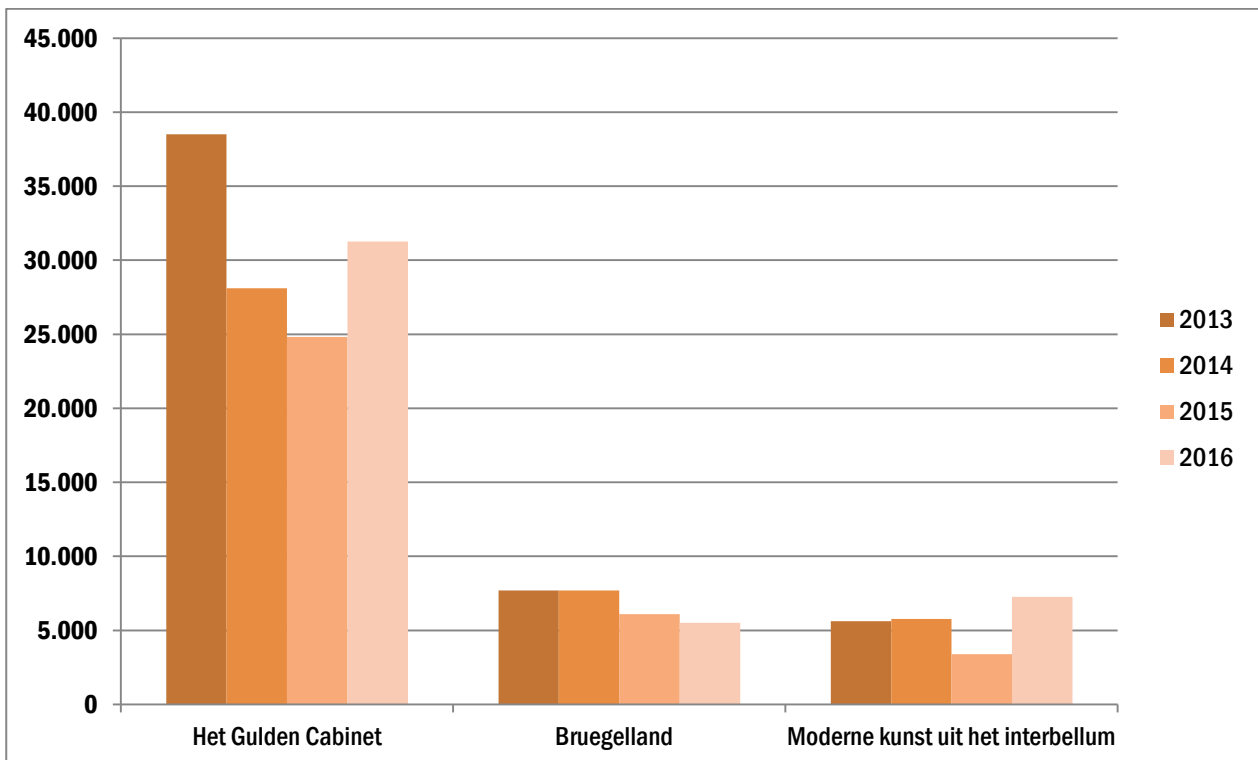
Aantal bruiklenen KMSKA

15

7.262
bezoekers
in 2016

d. Publiekscijfers

		2013	2014	2015	2016
		# bezoekers	# bezoekers	# bezoekers	# bezoekers
ANTWERPEN					
Het Gulden Cabinet	Rockoxhuis	38.512	28.102	24.822	31.260
Reünie	De Kathedraal	282.954	305.323	311.707	298.762
Atelierflat Jozef Peeters		456	764	409	201
LIER					
Bruegelland	Stedelijk Museum				
01/01 - 06/03/2016	Sint ³			4.073	899
18/03-31/12/2016	<i>Jan Van Beers</i>				4.621
Totaal		7.699	7.701	6.086	5.520
DROGENBOS					
Moderne kunst uit het interbellum	FeliXart	5.621	5.775	3.385	7.262
TOTAAL AANTAL BEZOEKERS		433.975	452.461	366.069	343.005
TOTAAL AANTAL BEZOEKERS zonder Reünie		151.021	147.138	54.362	44.243

	Het Gulden Cabinet		Reünie		Jozef Peeters		Bruegelland		Moderne kunst		Totaal		Totaal zonder Reünie	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
JAN	1.517	2.204	10.413	15.776	39	28	568	379	82	451	12.619	18.838	2.206	3.062
FEB	2.334	3.288	12.094	17.866	81	26	562	520	107	456	15.178	22.156	3.084	4.290
MAA	2.193	3.284	17.501	23.026	27	10	883	547	239	394	20.843	27.261	3.342	4.235
APR	2.637	2.430	40.932	36.339	31	40	914	554	496	439	45.010	39.802	4.078	3.463
MEI	2.507	2.380	33.999	28.075	38	10	259	667	218	330	37.021	31.462	3.022	3.387
JUN	1.878	2.825	23.665	23.185	4	0	413	341	243	742	26.203	27.093	2.538	3.908
JUL	2.033	2.579	30.091	28.550	nvt	nvt	365	409	172	860	32.661	32.398	2.570	3.848
AUG	2.448	3.206	43.281	37.487	nvt	nvt	432	302	169	977	46.330	41.972	3.049	4.485
SEP	1.489	4.089	29.817	23.282	83	63	595	326	339	1.565	32.323	29.325	2.506	6.043
OKT	1.851	2.252	27.875	25.116	21	10	524	427	350	527	30.621	28.332	2.746	3.216
NOV	1.423	1.531	18.127	14.793	66	8	434	707	598	272	20.648	17.311	2.521	2.518
DEC	2.512	1.192	23.912	25.267	19	6	137	341	372	249	26.952	27.055	3.040	1.788
TOTAAL	24.822	31.260	331.707	298.762	409	201	6.068	5.520	3.385	7.262	366.391	343.005	34.684	44.243

2. KORTLOPENDE SAMENWERKINGEN

a. Rik Wouters

In de zomer van 2016 was het 100 jaar geleden dat de Mechelse kunstenaar Rik Wouters op 33-jarige leeftijd overleed. Het KMSKA werkte daarom samen met Museum Hof Van Busleyden in Mechelen en het ModeMuseum Antwerpen om Rik Wouters in de kijker te zetten.

MUSEUM HOF VAN BUSLEYDEN ★ ZOT GEWELD/DWAZE MAAGD ★ MECHELEN

26 augustus ▶ 11 december 2016

Het zotte geweld / De dwaze maagd, één van de meest iconische beelden van Rik Wouters, vormde het middelpunt voor een wervelende thematentoonstelling om de relatie tussen beeldende kunst, beweging en dans te onderzoeken en uit te diepen.

Vier thema's stonden daarbij centraal, thema's die elk vertrokken vanuit vragen die de sculptuur van Rik Wouters oproept: het ethische en het esthetische dilemma, het voorstellen van beweging en het aspect dans in de kunst. Kunstenaars als Edgar Degas, Amedeo Modigliani en Auguste Rodin lieten zich leiden door deze thema's. Tot op de dag van vandaag houden ze ook Marlene Dumas, Berlinde De Bruyckere en anderen bezig.

De expo strekte zich tenslotte ook uit tot buiten de museummuren en toonde met een sterke randprogrammatie aan dat de thema's uit *Zot Geweld / Dwaze Maagd* nog steeds relevant zijn.

Curatoren

Herwig Todts (KMSKA), Valérie Herremans (KMSKA), Staf Vos (Het Firmament), Hans Martens (ABK Mechelen)

Productie

KMSKA, Musea & Erfgoed Mechelen, Het Firmament

Publieksbegeleiding

28/11/2016: rondleiding blinden en slechtzienden

KMSKA

Bezoekersgids

Zot Geweld / Dwaze Maagd

Catalogus

Lust for Life (duopublicatie met expo MoMu)

12.271
bezoekers

MODEMUSEUM ANTWERPEN (MOMU) ★ RIK WOUTERS EN HET HUISELIJK UTOPIA

17 september 2016 ▶ 26 februari 2017

Rik Wouters' leven bleef niet van moeilijkheden gespaard, maar in zijn werk komt het harmonische, 'goede' leven sterk naar voor. Zijn liefde voor Nel was een belangrijke drijfveer voor zijn werk en haar levensvreugde en energie inspireerden hem tot vele bekende doeken en sculpturen.

In de 19de eeuw biedt het utopische gedachtegoed van Henry David Thoreau's boek *Walden* (1854) een alternatief voor de overprikkelde consumptiemaatschappij. Met het impressionisme komt er vanuit de schilderkunst een gelijkaardige omslag naar meer verinnerlijking en de schoonheid van het natuurlijk leven, met nadruk op de lichtinval.

Ook vandaag gaan mensen op zoek naar huiselijke intimiteit en natuur. Tegelijkertijd proberen conceptuele kunstenaars als BLESS en Berlinde De Bruyckere, en toegepaste van nu de utopische zoektocht naar de essentie van 'het goede leven' te vertalen naar een voorliefde voor zelfredzaamheid, het werken met pure materialen en ambachtelijke technieken. Allen, waaronder ook Belgische modeontwerpers zoals Dirk Van Saene, Bruno Pieters, Christian Wijnants, Walter Van Beirendonck, Veronique Branquinho, Martin Margiela, kregen hun plek in de expo.

Curatoren	Herwig Todts (KMSKA), Karen Van Godtsenhoven (MoMu)
Productie	KMSKA, MoMu
Aantal bruiklenen KMSKA	38
Catalogus	<i>Lust for Life</i> (duopublicatie met expo <i>Zot Geweld/Dwaze Maagd</i>)

46.701
bezoekers
in 2016

b. Museo Nacional del Prado ★ Madrid

In het najaar van 2016 werkte het KMSKA opnieuw samen met het Prado in Madrid, deze keer rond de figuur van Clara Peeters. Eerder al gaf het KMSKA twee prestigieuze werken in bruikleen: in 2014 ging het om de *Madonna* van Jean Fouquet en in 2015 was Rogier Van der Weyden's altaarstuk *van De Zeven Sacramenten* aan de beurt.

EL ARTE DE CLARA PEETERS

25 oktober 2016 ▶ 19 februari 2017

Clara Peeters zorgde in Madrid voor een primeur: ze was de eerste vrouwelijke kunstenaar aan wie het Prado een solotentoonstelling wijdde. Hiervoor werden vijftien van haar mooiste werken geselecteerd en ontleend uit verschillende musea en privécollecties. Het Prado zelf bezit vier van de slechts 40 bekende werken die Clara Peeters schilderde. Daarmee is het museum een belangrijke plek om haar werk te bestuderen.

Met deze tentoonstelling wil het Prado de uitzonderlijke prestaties en het talent van deze pionier benadrukken. Gebaseerd op recent onderzoek zie je het werk van Clara Peeters binnen de culturele en artistieke context van Antwerpen. Daarnaast is er ook aandacht voor de situatie van vrouwelijke kunstenaars, hun mogelijkheden en de vooroordelen waartegen ze opboksten.

Concept tentoonstelling	Alejandro Vergara (Museo Nacional del Prado)
Productie	KMSKA, Museo Nacional del Prado
In samenwerking met	Vlaamse Overheid
Aantal bruiklenen KMSKA	1
Catalogus	<i>El arte de Clara Peeters, The Art of Clara Peeters</i>

62.256
bezoekers
in 2016

c. Royal Academy of Arts ★ London

INTRIGUE: JAMES ENSOR BY LUC TUYMANS

29 oktober 2016 ▶ 29 januari 2017

Curator Luc Tuymans bracht Ensor voor het eerst in twintig jaar opnieuw naar het Verenigd Koninkrijk. Met de grootste Ensorcollectie ter wereld was het KMSKA een logische partner voor deze expo.

In *Intrigue: James Ensor by Luc Tuymans* maakte de hedendaagse Antwerpse kunstenaar een selectie uit het subversieve, theatrale, satirische en maatschappijkritische werk van James Ensor (1860 - 1949). *De intrige*, waar de tentoonstelling naar genoemd is, vindt Tuymans een van Ensors beste werken. Tuymans maakte geen overzichtsexpo, wel een persoonlijke introductie aan de hand van een selectie schilderijen, tekeningen en etsen. Om Ensor uit zijn traditionele vakje te halen, vulde Tuymans Ensors werk aan met o.a. dat van zichzelf, Guillaume Bijl, Léon Spilliaert en materiaal uit het Musée du Masque in Binche.

Curator

Luc Tuymans

Productie

KMSKA, Royal Academy of Arts

Aantal bruiklenen KMSKA

22

Catalogus

James Ensor by Luc Tuymans

Persreis

Voor deze expo organiseerde het KMSKA een persreis voor Belgische journalisten op 25 oktober

43.000
bezoekers
in 2016

3. EVENEMENTEN

SLOW ART DAY ★ 9 APRIL

In 2016 nam het KMSKA het voortouw om met verschillende musea in Vlaanderen en Brussel deel te nemen aan het internationale initiatief Slow Art Day. Bedoeling is om kunstliefhebbers te stimuleren trager naar kunst te kijken en zo meer te zien.

In 2015 leidde het museum zijn gidsen reeds op om bezoekers te begeleiden in het delen van hun observaties tijdens een Kunst(k)uur.

Naar aanleiding van Slow Art Day boden we een Kunst(k)uur aan bij 3 schilderijen in *Het Gulden Cabinet*. De activiteit kreeg veel bijval van deelnemers en pers.

ERFGOEDDAG “RITUELEN” ★ 24 APRIL

Erfgoeddag 2016 stond in het teken van rituelen. In de tentoonstelling *Reünie* in de Kathedraal boden we rondleidingen aan over het oorspronkelijke gebruik van onze altaarstukken van onder meer Rubens en Metsijs.

MUSEUMNACHT ★ 6 AUGUSTUS

In het **Rockoxhuis** stonden naar goede gewoonte muziek en een late happy hour op het programma. Families konden een workshop volgen geïnspireerd door de stillevens van Clara Peeters.

Het **MoMu** blikte samen met KMSKA vooruit op de najaarstentoonstelling *Rik Wouters & het huiselijk utopia*. Jong modetalent Charlotte De Geyter Pittoors liet zich inspireren door de schilderijen van Rik Wouters, die ook de kleine dagelijkse dingen met veel kleur en licht in beeld brengt: ze tekende haar eigen huiselijk utopia.

Tijdens Museumnacht stelde Jongloed! Club Muk open, de jongerenhotspot en -doerimte naar aanleiding van de tentoonstelling *Energy Flash* in **M HKA**.

BOLLEKESFEEST ★ 20-23 AUGUSTUS

Van 18 tot 21 augustus trakteerde Antwerpen het grote publiek op het Bollekesfeest: culinair genieten van streekproducten, muziek, maar ook van erfgoed. Samen met de stad organiseerde het

KMSKA een wedstrijd voor de A-kaarthouders, waarbij 20 winnaars konden deelnemen aan een exclusieve rondleiding in de expo *Clara Peeters*.

OPEN MONUMENTENDAG “ERFGOED, VROEGER, NU EN IN DE TOEKOMST” ★ 11 SEPTEMBER

Tijdens Open Monumentendag stonden in Antwerpen drie wijken centraal, waaronder het Zuid, de thuisbasis van het KMSKA. De geschiedenis van het museum loopt volledig samen met die van de wijk. Voor de toekomst geldt hetzelfde. Die dag boden we twee boeiende activiteiten aan:

- Een lezing van **Manfred Sellink** en **Ellen Goetstouwers** over het museum als centraal monument in de wijk *het Zuid*. Inclusief stand van zaken van de verbouwing.
- Buurtbewoners en andere geïnteresseerden konden op het museumplein terecht met vragen over de verbouwing, de museumwerking en de verdere planning.

DAG VAN DE WETENSCHAP ★ 27 NOVEMBER

Tijdens de *Dag van de Wetenschap* toonde het KMSKA hoe het digitalisering inzet voor zijn wetenschappelijk onderzoek:

- In de leeszaal van de museumbibliotheek werd getoond hoe het museum de originele **bouwplannen** van het 19de-eeuwse museumgebouw inscant. De digitale plannen worden ingezet bij de renovatiewerken aan het gebouw.
- Demonstraties toonden het digitaliseringsproces van het analoge **beeldmateriaal** van *Christus omringd door zingende en musicerende engelen* (Hans Memling). Het beeldmateriaal was van vitaal belang voor het onderzoek bij de restauratie van het kunstwerk.
- Voor de tentoonstelling *Jan Van Beers. Meester of oplichter* werden enkele van zijn **panelen** onderzocht met de meest moderne technieken. Curator Nathalie Monteyne lichtte in de tentoonstelling toe welke **conclusies** zij heeft getrokken uit dit onderzoek.

4. BRUIKLENEN

a. Uitgaande bruiklenen

Met de heropening van het museum in het vooruitzicht werd de projectplanning voor de herinrichting van de toekomstige museumzalen uitgetekend. Om voldoende tijd te kunnen vrijmaken voor de voorbereiding en realisatie hiervan werd eind 2015 een bruikleenstop aangekondigd. Vanaf midden 2017 tot zes maanden na de heropening wordt het aantal uitgaande bruiklenen drastisch teruggeschoefd. De musea die de afgelopen vijf jaar bruiklenen aanvroegen werden in het najaar van 2015 per schrijven hiervan op de hoogte gebracht. Ook de website geeft melding van de bruikleenstop. Bruikleenaanvragen die binnen deze periode vallen, werden dan ook geweigerd.

Uitzondering hierop zijn bruiklenen aan musea waarmee we reeds meerdere jaren nauw samenwerken en die met onze collectie een bijzondere presentatie uitwerken.

KORTLOPENDE UITGAANDE BRUIKLENEN

Er werden 60 nieuwe kortlopende bruikleendossiers opgestart, dit is een kleine daling t.o.v. het voorgaande jaar. Het merendeel van de aanvragen (90 %) komt uit Europa. Net iets minder dan de helft van die aanvragen zijn afkomstig van Belgische collega's. Het overige deel van de aanvragen komt uit 11 verschillende Europese landen en 3 transcontinentale bestemmingen. Het aantal aangevraagde werken kent een kleine daling: 223 in 2015 t.o.v. 249 in 2015. Met 194 van de 223 aangevraagde werken is de deelcollectie schilderijen het sterkst bevroegd. Van de in totaal 223 aangevraagde werken werden er 188 toegezegd, wat neerkomt op 83 %. Dit is een stijging van 23 % t.o.v. het voorgaande jaar. Slechts 3 aanvragen kwamen van buiten Europa: *Madonna omringt door serafijnen en cherubijnen* van Jean Fouquet werd aangevraagd door The J. Paul Getty Museum, Los Angeles. Het schilderij zal na afloop van de presentatie in de Gemäldegalerie Berlijn in de tweede helft van 2019 doorreizen naar Los Angeles. Beide resterende intercontinentale aanvragen zijn afkomstig uit Japan. Omwille van de fragiliteit van de aangevraagde werken kunnen we maar 1 van de in totaal 9 aangevraagde objecten toezeggen. *Sneeuw in Vlaanderen* van Valerius De Saedeleer zal in 2017 naar 3 locaties in Japan reizen.

BRUIKLENEN OP LANGE TERMIJN

Het aantal objecten uit de collectie van het KMSKA in langdurig bruikleen bedroeg 515, een hoog aantal. Naast de 185 'reguliere' langdurige bruiklenen vormen de bruiklenen in het kader van de sluiting de grootste groep: 330 uitgeleende kunstwerken. Het aantal reguliere langdurig uitgaande bruiklenen aan musea, kerken en (overheids)instellingen bleef met 185 bruiklenen nagenoeg gelijk.

UITGAANDE BRUIKLENEN

KORTE TERMIJN	2014	2015	2016
Nieuwe bruikleendossiers	51	62	60
Buitenlandse aanvragen	34		37
Europa			
buiten Europa	4	2	3
Aantal aangevraagde werken	224	249	223
Aantal aangevraagde schilderijen	103	231	194
Aantal toegezegde objecten	162 (72%)	150 (60%)	188 (84%)
LANGE TERMIJN	2014	2015	2016
Aantal objecten uitgeleend	605	607	515
Aantal reguliere bruiklenen*	190	181	185
Aantal bruiklenen in het kader van de sluiting	415	426	330

*aan musea, kerken en (overheids)instellingen

b. Inkomende bruiklenen

In 2016 ontleende het KMSKA objecten voor twee tentoonstellingen. Voor Clara Peeters werden er 16 objecten uit 8 (waarvan 4 buitenlandse) instellingen in bruikleen genomen. Voor Jan Van Beers ontleenden we 37 objecten werken bij 7 verschillende bruikleengevers.

DE LASTER VAN APELLES, MAERTEN DE VOS

Bij de heropening van het KMSKA zal de collectiepresentatie verrijkt worden met een aantal unieke bruiklenen. Een eerste bruikleen, *De laster van Apelles* van Maerten De Vos uit een Luxemburgse privéverzameling, werd op 7 maart 2016 in primeur aan de pers voorgesteld in het Rubenshuis. Hier kan het publiek het werk bekijken tot het KMSKA heropent. Het schilderij was tot dan toe nooit eerder tentoongesteld.

De laster van Apelles van Maerten De Vos (1532-1603) is een uniek werk: het is de enige gekende geschilderde voorstelling van het onderwerp in de schilderkunst van de Zuidelijke Nederlanden. Apelles, een schilder uit de Griekse oudheid, werd door een concurrent valselijk beschuldigd van politieke samenzwering, maar deze lastercampagne werd tijdig verijdeld. Apelles verwerkte zijn ervaringen in een schilderij, *De laster*.

Maerten De Vos schilderde *De laster van Apelles* gedurende zijn laatste negen levensjaren. De allegorische en profane thematiek en de aanwezigheid van een volledig naakte figuur (de Waarheid) maken van het schilderij een bijzonder en vooral intrigerend werk binnen het late oeuvre van de kunstenaar. Zo is de opdrachtgever van het schilderij is niet gekend. Het juridische thema en de grote afmetingen van het paneel (111 x180 cm) kunnen wijzen op een publieke bestemming als een rechtbank.

5. LEZINGEN OP ZONDAG

OP WEG NAAR 2019... HET JAAR VAN PIETER BRUEGEL DE OUDE ★ 10 januari

— Dr. Manfred Sellink, hoofddirecteur KMSKA —

In 2019 is het 450 jaar geleden dat Pieter Bruegel gestorven is. Tal van publicaties, tentoonstellingen en (cultuur)toeristische projecten over Bruegel en zijn tijd staan reeds in de steigers. Oók in het KMSKA, met de eerste grote tentoonstelling na de heropening van het museum. Geen beter moment dus om terug te blikken op leven en werk van deze enigmatische schilder en tekenaar. Hoezeer is onze visie op wie hij was en wat hij betekend heeft veranderd sinds het herdenkingsjaar van 1969?

MICHEL SEUPHOR: ABSTRACTIE IN WOORD EN DAAD ★ 7 FEBRUARI

— Sergio Servellón, directeur FeliXart Museum Drogenbos —

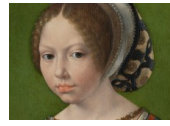
Michel Seuphor (pseudoniem van Fernand-Louis Berckelaers, Antwerpen 1901- Parijs 1999) is een van de sleutelfiguren uit de internationale kunstscène van het interbellum. Deze intellectuele omnivoor was als dichter, essayist, kunsthistoricus en criticus dé voorvechter van de abstracte kunst. Begonnen als flamingantische propagandist in Antwerpen, ontwikkelde hij zich spoedig tot een internationaal Fransschrijvend auteur. Naast zijn literair oeuvre bouwde hij tevens een aanzienlijke carrière als beeldend kunstenaar uit.

BUITENGEWONE BOEKETJES. BLOEMSCHILDERESSEN EN DE BLOEI VAN HET ZEVENTIENDE- EEUWSE BLOEMSTUK IN DE NEDERLANDEN ★ 6 MAART

— Klara Alen, wetenschappelijk medewerker KU Leuven —

Doorgaans vullen mannelijke bloemschilders de geschiedenis van het zeventiende-eeuwse bloemstuk in de Nederlanden in. Deze lezing gooide het verhaal over een andere boeg en richt haar blik op bekende en minder bekende bloemschilderessen. Sommigen lieten maar één schilderij na. Van anderen bleven tientallen werken bewaard.

OP ZOEK NAAR UTOPIA - VERHAAL VAN EEN TENTOONSTELLING ★ 2 OKTOBER

— Prof. dr. Jan Van der Stock, gewoon hoogleraar KU Leuven —

Vijfhonderd jaar geleden, midden december 1516, publiceerde Dirk Martens, de eerste drukker van Vlaanderen, in Leuven het boekje *Utopia* dat symbolisch het begin van een nieuw tijdperk in het Europese intellectuele denken markeert. De tentoonstelling *Op zoek naar Utopia* ging over de Europese fascinatie voor de mens als individu, de menselijke droom van een betere wereld en de interesse voor het alomvattende mysterie van het universum, de tijd en de planeten. Het wass een zoektocht naar kennis, rijkdom en macht en ja, ook naar geluk.

HET DUO RUBENS-BRUEGHEL: EEN VRIENDSCHAPPELIJKE EN PRESTIGIEUZE SAMENWERKING ★ 6 NOVEMBER

— Christine Van Mulders, Wetenschappelijk onderzoeker KMSKA —

In de jaren 1598-1600 werkten Peter Paul Rubens en Jan Bruegel de Oude voor het eerst samen. Rubens had net het atelier van zijn leermeester Otto van Veen verlaten en stond op het punt naar Italië te vertrekken. Na Rubens' terugkeer in 1609, wanneer het lot Rubens en Bruegel samenbracht aan het aartshertogelijk hof, kwam hun teamwork het daaropvolgend decennium tot bloei. Het duo werkte voor een exclusief cliënteel, waaronder de aartshertogen Albrecht en Isabella en kardinaal Federico Borromeo. Hun partnership kende haar grootste bloei tussen 1609 en 1621.

DE ZAAK VAN BEERS: FOTOGRAFIE VS SCHILDERKUNST ★ 4 DECEMBER

— Nathalie Monteyne, Hoofdregistrator KMSKA —

Het werk van societyschilder Jan Van Beers (Lier 1852 - Fay-aux-Loges 1927) werd door de contemporaine pers soms fel bediscussieerd. Hoewel Van Beers beweerde enkel naar levend model te schilderen werd hij ervan beschuldigd foto's na te schilderen en zelfs te overschilderen. Naar aanleiding van zijn inzending voor de Brusselse Salon van 1881 ontstond er een ware hetze en werd één van zijn schilderijen beschadigd. Er volgde een proces dat Van Beers uiteindelijk verloor.

6. LEZINGEN KMSKA-MEDEWERKERS

KAREN BONNE

Metal soaps on paintings by James Ensor, poster pitch session VII, *Metal Soaps in Art* - Rijksmuseum Amsterdam, Nederland, 15 maart 2016

BABETTE COOIJMANS

Mijn verhaal, presentatie en uitleg van de methodiek *Mijn verhaal* en het gebruik van de IZI-travel app als bezoekersgids, *Hoop in donkere dagen*, inspiratie- en doedag over mediaproductie en empowerment, een initiatief van Quindo vzw & Demos vzw - voormalig Fatimaklooster, Kortrijk, 3 maart 2016

Mijn verhaal of taalstimulering in het museum, presentatie en uitleg methodiek *Mijn verhaal*, *Inspiratiedag Meerstemmig Erfgoed*, een initiatief van KriZoom en Erfgenoten Limburg - C-mine crib, Genk, 8 juni 2016

Mijn verhaal, inspiratiemoment uitwerken aanbod anderstalige museumbezoekers, *Erfgoedontmoeting: Erfgoed en onderwijs in dialoog, een aanbod van erfgoedorganisaties voor anderstalige nieuwkomers*, een initiatief van Erfgoedcel Waasland en FARO - administratief centrum De Zaat, Temse, 26 oktober 2016

LIZET KLAASEN

Disfiguring oxalate crust, poster pitch session IV, *Metal Soaps in Art* - Rijksmuseum Amsterdam, Nederland, 15 maart 2016

NATHALIE MONTEYNE

Gastcollege: *Jan Van Beers en de fotografie* - Universiteit Gent, 23 november 2016

HERWIG TODTS

Rik Wouters' Vierge folle (1912) an image of straightforward lust?, colloque international, *Bacchanales! Le nu, l'ivresse et la danse au XIXe siècle* - Université Bordeaux Montaigne, Pessac, Frankrijk, 17&18 maart 2016

Degas Dans. Over dans en moderne kunst - Musea en Erfgoed, Soirée Lamot, Mechelen, 10 november 2016

The Ecclectic Art of James Ensor, free talk - Royal Academy of Arts, Londen, Verenigd Koninkrijk, 28 november 2016

Buffet dinner with Luc Tuymans and Herwig Todts voor Gold and Platinum Patrons Royal Academy of Arts - Residentie van de Belgische Ambassadeur, Londen, Verenigd Koninkrijk, 29 november 2016

Bekendheid geven

1. PUBLIEKSWERKING

a. Onderwijs

REGULIER AANBOD

Het museum bood in 2016 activiteiten aan voor het onderwijs op verschillende gastlocaties. Bij de tentoonstelling *Het Gulden Cabinet* in het Rockoxhuis organiseerden we museumateliers voor het lager onderwijs en museumlessen voor het secundair. De museumlessen werden verder bijgestuurd om te evolueren naar activiteiten waarbij jongeren niet alleen leren kijken naar en praten over kunst, maar waarbij ook hun creativiteit wordt geprikkeld door diverse muzische opdrachten. De klassieke, schoolse kijkwijzer van weleer maakte plaats voor een postkaart vormgegeven door Bloed!verwante (zie verder) Watcharita Aroon.

Ook in de tentoonstelling *Bruegelland* in Lier organiseerden we actieve rondleidingen voor lager en secundair onderwijs.

Vernieuwing

Om het programma voor scholen waar nodig te vernieuwen en uit te breiden startte het KMSKA in het najaar van 2016 een samenwerkingsverband op met Scholen Da Vinci in Sint-Niklaas. Bedoeling is om samen met de leerkrachten vakoverschrijdende en multidisciplinaire projecten voor te bereiden die na de heropening aan alle Vlaamse scholen kunnen aangeboden worden.

MAATWERK

Cultuurvrienden

Ook in 2016 werd op maat gewerkt van bijzondere onderwijsgroepen. De Cultuurvrienden, duo's van jongeren uit het ASO (Onze-Lieve-Vrouwecollege Antwerpen) en het BUSO (Katrinahof Antwerpen) kregen diverse opdrachten bij onze altaarstukken in de Kathedraal.

Zomer

Zowel 100 kinderen van de Zomerschool als 100 jongeren van Zomerklap kregen een taalbad Nederlands bij de portretten in *Het Gulden Cabinet*.

Een nieuwe gast tijdens de zomermaanden was Teach for Belgium, een organisatie die de sociale ongelijkheid in het onderwijs wil wegwerken. Tijdens een opleiding leren leerkrachten er les te geven in scholen met een lage socio-economische index. Leerkrachten en jongeren volgden samen met onze museumgidsen een workshop in het Rockoxhuis.

MIJN VERHAAL

De Westerse samenleving wordt gekenmerkt door een steeds grotere diversiteit. Die grotere diversiteit vraagt om aangepaste benaderingen van educatie zoals het stimuleren van de dialoog en het vertrekken vanuit de bezoeker zelf. Voor anderstalige nieuwkomers is een museum vaak een kennismaking met de cultuur en geschiedenis van hun nieuwe thuis. Door actief aan de slag te gaan met deze doelgroep komt er bij de ontsluiting van de museumcollectie een tweede aspect kijken: het stimuleren van taal, het omzetten van een ervaring in woorden. Om de taalbarrière te doorbreken, ontwikkelde het KMSKA in 2015 'Mijn Verhaal' voor klassen NT2 (Nederlands als tweede taal). 'Mijn Verhaal' is een methode gebaseerd op het principe van verhalen bedenken en vertellen (Storytelling). Storytelling is de uitgelezen manier om enerzijds persoonlijk betekenis te geven aan een kunstwerk en tegelijkertijd een rijkere woordenschat te stimuleren.

In 2016 is de methode 'Mijn verhaal' verfijnd naar de behoeften van cursisten NT2 met het laagste taalniveau. In samenwerking met Atlas (Integratie en Inburgering Antwerpen), structurele partner van

het KMSKA voor het werken met nieuwkomers, werden in het najaar tien rondleidingen aangeboden. De museumgidsen kregen zo de kans om de aangepaste methodiek uit te testen. Deze methode heeft immers andere doelstellingen dan het vertrouwde aanbod voor volwassenen in het museum. Zowel de gidsen als de docenten zijn overwegend positief over de methodiek en de ontvangst van deze bijzondere doelgroep in het museum.

Gevangeniswezen

In 2016 stapte ook De Rode Antraciet vzw mee in het project. De Rode Antraciet verzorgt een cultuur- en sportaanbod in gevangenissen in Vlaanderen en Brussel. Ze stelden voor om 'Mijn verhaal' uit te werken met een groep gedetineerden die in de gevangenis van Beveren wekelijks een cursus basiseducatie volgt. Het museum werkte een project uit om deze mannen tijdens de lessen basiseducatie een workshop 'Mijn verhaal' aan te bieden, aan de hand van 15 mooie reproducties van werken uit de museumcollectie (juni 2016). De workshops werden begeleid door Barbara Van den Eynde, museumgids en docente bij Creatief Schrijven. In december 2016 werd een tweede ronde verhalen vertellen in Beveren afgesloten met een feestelijke namiddag met de gedetineerden.

Uiteindelijk werden er 12 activiteiten georganiseerd waaraan 84 gedetineerden konden deelnemen.

b. Kinderen en gezinnen

Vakantieateliers

Elke schoolvakantie kregen kinderen de kans deel te nemen aan een museumatelier (zie schema). De vakantieateliers van alle musea in Antwerpen worden gecommuniceerd via de website www.vakantieateliers.be.

Het KMSKA probeert ook via andere samenwerkingsverbanden nieuwe gezinnen aan te trekken. Zo namen we in 2016 opnieuw deel aan Krokuskriebels, een museumhappening voor gezinnen en een initiatief van de Gezinsbond.

Voor het herfstatelier werkten we samen met de Schoolbrug vzw, een organisatie die scholen versterkt in hun contacten met ouders. Zij brachten ons in contact met de internationale evangelische basisschool De Zonnebloem, waar ouders lessen Nederlands volgen op de school van hun kinderen. Verschillende gezinnen met diverse achtergronden namen deel aan het herfstatelier in het Rockoxhuis.

10 & 12/02/2016	Krokuskriebels	<i>Boeketje bloemen</i>	Museum Rockoxhuis
6/04/2016	Paasatelier	<i>Een appel is een cirkel</i>	Museum Rockoxhuis
12-13/07/2016 & 25-26/08/2016	Zomeratelier	<i>Kunst- en Kookatelier Aan tafel!</i>	Museum Rockoxhuis
3/11/2016	Familieworkshop	<i>Dit is Nicolaas Rockox</i>	Museum Rockoxhuis
30/12/2016	Kerstatelier	<i>Dames en heren van papier</i>	Museum Rockoxhuis

Schatten van Vlieg

Voor de zomeractie Schatten van Vlieg gingen we in op het aanbod van Cultuurnet om een digitale zoektocht te ontwikkelen met de OJOO app. Een zeventigtal kinderen maakte gebruik van een iPad om verschillende opdrachten te vervullen in de tentoonstelling *Clara Peeters*.

c. Jongbloed!

Samenwerking met M HKA

5 jaar lang was Jongbloed! de jongerencrew van het KMSKA. Vanaf begin 2016 bundelden we de krachten met het M HKA (Museum van Hedendaagse Kunst Antwerpen). Zo werd Jongbloed! de gezamenlijke doe- en denktank van twee geweldige musea.

Tussen maart en september 2016 gaf Jongbloed! feedback en input aan het KMSKA in het kader van het nieuwe museum. Ze lieten hun verwachtingen en kritische stemmen horen met betrekking tot de plannen voor publiekswerking, communicatie, de collectiepresentatie, tentoonstellingen, museumshop en -café, ..

Daarnaast ontwikkelden ze Club Muk, naar aanleiding van de tentoonstelling *Energy Flash* in M HKA. Club Muk was een jongerenhotspot en doerimte waar bezoekers zich verder konden onderdompelen in de rave-cultuur die het thema vormde van de expo. Bezoekers konden er feesten in Jongbloed!'s *silent disco*, zich verdiepen in de neveneffecten van drugs, ontdekken welk type *raver* ze zijn en de tentoonstelling bezoeken met een zelf vormgegeven route langs kunstwerken die Jongbloed! speciaal voor hen selecteerde. Jongbloed! organiseerde er ook enkele activiteiten: een openingsfeest, Museumnacht en een slotfeest.

In september startten we met een vernieuwde ploeg met opnieuw vijftien jongens en meisjes tussen 16 en 24 jaar. Zij schoten meteen in actie om enkele projecten voor te bereiden voor *The Sky is the Limit*, de laatste focustentoonstelling die het KMSKA zal opbouwen in Museum Rockoxhuis, in 2017.

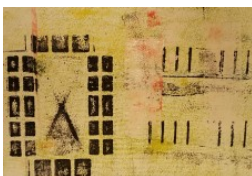
Bloed!verwanten

Ook in 2016 werd Bloed!verwanten, een spin-off van Jongbloed!, in het leven geroepen. Bloed!verwanten zijn oud-Jongbloed!ers die hun band met het museum willen behouden. Met hun unieke aanwezigheid en dynamiek liggen Bloed!verwanten KMSKA en M HKA na aan het hart. Met Bloed!verwanten hebben we een sterke format om de band met hen te behouden en te versterken. Deze ca. 40 jongeren ontvangen voor elke opening of activiteit een uitnodiging en gaan twee maal per jaar op museumuitstap met Jongbloed!.

d. Volwassenen

Outreach

Het KMSKA onderhoudt zijn contacten met verenigingen voor mensen in armoede. In samenwerking met Recht-Op vzw, een vereniging waar armen het woord nemen, werkten we een workshop op maat uit voor *Een Paar Apart*, duo's van mensen die wel en niet in armoede leven en samen cultuuruitstappen doen. Ze lieten zich inspireren door de stillevens van Clara Peeters en de eetgewoontes in haar tijd.

In 2016 startte het KMSKA gesprekken op met de welzijnssector, in voorbereiding van Erfgoeddag 2017 die het thema Zorg centraal stelt. Uit gesprekken met creatief therapeuten van het psychiatrisch centrum Sint-Amedeus in Mortsel volgden enkele bezoeken van patiënten aan *Het Gulden Cabinet*, die gecombineerd werden met een workshop op maat.

Met het dienstencentrum De Fontein in Borgerhout komt in 2017 een samenwerkingstraject, dat voorbereid werd in 2016.

Ook in 2016 organiseerde het museum rondleidingen voor blinden en slechtzienden waarbij enkele schilderijen op de gastlocaties verbaal worden beschreven volgens de richtlijnen van *Art Education for the Blind*.

Musea in dialoog

Binnen het kader van Musea in dialoog, het vormingstraject voor gidsen en publiekswerkers van Vlaamse musea, organiseerden het KMSKA en FARO in 2016 twee bijeenkomsten. Tijdens een museumleermarathon in de Brugse musea experimenteerden gidsen met methodieken om bezoekers traag naar kunst te laten kijken en hierover in dialoog te gaan, ter voorbereiding van Slow Art Day.

Het jaar werd afgesloten met de vormingsdag 'Vorbij de taal: andere vormen van taal in het museum', met workshops door Inez Michiels, Carmen Michels en Jan Staes in 3 Antwerpse musea.

e. Cijfers educatie

Het gemis aan een extra tentoonstellingslocatie zoals de Koningin Fabiolazaal liet zich duidelijk blijken in het aantal reserveringen, die veelal terugliepen. Een aantal producten konden echter overeind blijven, dankzij o.a. een aantal scholen die jaarlijks het Rockoxhuis aandoen. Zo bleven de ateliers op volle toeren draaien, en kende RockoxFeest! zelfs een aanzienlijke stijging. De samenwerking met Atlas loonde voor de rondleidingen NT2/Mijn verhaal.

	2013		2014		2015		2016	
	# activiteiten	# deelnemers	# activiteiten	# deelnemers	# activiteiten	# deelnemers	# activiteiten	# deelnemers
Activiteiten op aanvraag van scholen, groepen								
Kleutermenu's	34	476	34	510	23	345		
Ateliers voor groepen Lager Onderwijs	72	1.121	39	613	54	820	58	905
Ateliers Zomerklap, vakantieopvang Stad Antwerpen	15	225	10	150	10	120	19	285
RockoxFeest!			27	398	12	240	22	440
Lessen voor groepen Middelbaar Onderwijs	48	863	61	1.220	40	800	31	620
Rondleidingen/ateliers voor groepen OKAN/NT2	13	195	24	360	25	331	30	450
Rondleidingen voor groepen Lager onderwijs	23	350	44	665	21	420	3	60
Rondleidingen voor groepen Middelbaar onderwijs	8	148	22	435	25	500	9	180
Rondleidingen Zomerschool					11	132		
Ateliers voor groepen	20	309			2	40		
Rondleidingen voor groepen Verenigingen	457	8.769	309	5.770	275	5.868	236	4.510
Totaal activiteiten op aanvraag	690	12.456	570	10.121	498	9.616	408	7.450
Activiteiten georganiseerd door het KMSKA								
Ateliers voor individuele Kinderen van 5 tot 12 jaar	33	275	7	63	8	69	17	285
Rondleidingen voor individuele bezoekers Instap rondleidingen	61	506	76	795	64	747	32	389
Rondleidingen voor individuele bezoekers Familierondleidingen	7	54	11	114	4	36	2	30
Rondleidingen voor individuele bezoekers Blinden en slechtzienden	7	67	5	25	6	49	3	32
Totaal activiteiten zelf georganiseerd	108	902	99	997	82	901	54	736
Totaal alle activiteiten	798	13.358	669	11.118	580	10.517	462	8.186

2. MARKETING

POWER FLOWER BOEKETTEN

Negen Antwerpse bloemenzaken lieten zich inspireren door de bloemstillevens uit de tentoonstelling *Power Flower* in het Museum Rockoxhuis. Gedurende de maand januari toonden ze het verbluffende resultaat in de etalage van bloemenzaken Bloemen van Cornelis, Citybloem, De Groene Droom, De Groene Oase, Fiori, Flor Artes, Frivoli, Groenggaard en Hortense. Wie in januari een boeket bij één van deze bloemisten kocht, kreeg een kortingsbon van € 2 voor de tentoonstelling. Wie de kortingsbon in het Rockoxhuis afgaf, kon deelnemen aan een wedstrijd om een bloemenarrangement - 2 waardebonnen t.w.v. € 30 per deelnemende bloemenzaak - te winnen.

CULTUURMARKT ★ 28 AUGUSTUS

Met de maquette van het verticale museum in de KMSKA-stand op de Meir konden alle vragen over de verbouwing makkelijk beantwoord worden. De focus lag op het promoten van hetniewemuseum.be, waar het publiek dan weer terecht kan voor de nieuwe museumwerking. Kinderen konden eigen droommuseum bouwen in Legosteentjes.

CLUB ZUID

De rondetafel- en inspraakmomenten naar aanleiding van de heraanleg van de Gedempte Zuiderdokken waren voor enkele enthousiaste buurtbewoners de aanzet om de sociale dynamiek in de buurt terug leven in te blazen. Uit enkele verkennende gesprekken met bewoners, handelaars, ondernemers, verenigingen en musea ontstond Club Zuid. Ook het KMSKA speelt hierin een actieve rol.

PRESENTATIE MARJOLIJN MEYEN

Marjolijn Meynen was van 2008 tot 2016 het Hoofd Communicatie & Marketing van het Rijksmuseum. De marketingstrategie en de communicatiecampagne van de heropening in 2013 waren haar verantwoordelijkheid. Het Rijksmuseum trekt sinds de heropening jaarlijks miljoenen bezoekers. Daarnaast is het museum uitgeroepen tot zowel Marketing Company of the Year als het Europees Museum van het Jaar en verbrak met de Late Rembrandttentoonstelling in 2015 alle records in bezoekersaantallen en media-aandacht. In 2013, het jaar van de heropening, werd Meynen uitgeroepen tot *Communicatievrouw van het jaar*. Marjolijn Meynen gaf een inspirerende lezing over marketing en communicatie bij de heropening van het Rijksmuseum.

3. DIGITALE COMMUNICATIE

a. Lancering hetnieuwemuseum.be

Op 9 mei 2016 presenteerde minister van Cultuur Sven Gatz hetnieuwemuseum.be voor de pers. Die responsieve microsite brengt de voortgang van de verbouwing in beeld en werpt een blik op het nieuwe verhaal dat het museumteam aan het schrijven is. De site bevat ook een blogfunctie om terugkeerbezoek te genereren. Uit eerdere analyses van de cijfers van de KMSKAblog bleek dat berichten over de verbouwingen en de toekomst van het museum doorgaans de meeste clicks genereerden. Daarom hebben we ervoor gekozen om meer gefocust te bloggen. Sinds mei 2016 verschijnen er dus geen nieuwe berichten meer op de KMSKAblog. Het archief van de blog is wel nog online te consulteren.

Parallel aan de lancering van hetnieuwemuseum.be werkte het team marketing een campagne uit op de werfhekken rondom het museum. Zo kreeg de URL ook ter plaatse voldoende visibiliteit.

ALGEMEEN	2016
Unieke bezoekers	11.673
Aantal bezoeken	14.647
Nieuwe bezoekers	77%
Terugkerende bezoekers	23%
Gemiddeld # pagina's	2,6
Gemiddelde lengte van bezoek in minuten	2:09
POPULAIRSTE PAGINA'S	
Homepage NL	31,90%
De verbouwing	14,50%
Het nieuwe verhaal	5,82%
Updates - bijna aan de top van de museumwerf	3,24%
Bouw mee	3,19%
BEZOEKEN MET MOBIELE TOESTELLEN	
Algemeen	29,25%
Tablet	11,52%
waarvan iPad	29,89%
Mobiel	17,13%
waarvan iPhone	24,98%
DOORVERWIJZING	
1. Via Google	18,05%
2. Via een verwijzende website	37,22%
3. Rechtstreeks	28,54%
4. Via sociale media	15,59%
NATIONALITEIT BEZOEKERS	
1. België	74,59%
2. Nederland	10,43%
3. VS	2,01%
4. UK	3,74%
5. Duitsland	1,70%

b. www.kmska.be

Het aantal websitebezoekers op kmska.be daalde merkbaar. De website is intussen fel verouderd en niet geschikt voor mobiele schermen. Anderzijds heeft het museum met het wegvallen van de gastlocatie in de Jezusstraat begin 2016 minder tentoonstellingen en activiteiten waarvan het de communicatie volledig zelf in handen heeft. Dat vertaalt zich ook online.

In 2017 start het museum met een voortraject voor een vernieuwde website. *Usability* is daarbij een absolute must. Het museum roept daarvoor het advies in van een informatiearchitect. Bedoeling is dat de website een centrale bestemming voor de klantenbeleving wordt.

	2013	2014	2015	2016
ALGEMEEN				
Unieke bezoekers	114.041	109.786	108.952	91.800
Aantal bezoeken	147.191	140.294	138.605	117.914
Nieuwe bezoekers	74,80%	75,70%	76,20%	76%
Terugkerende bezoekers	25,20%	24,30%	23,80%	24%
Gemiddeld # pagina's	3,24	3,24	3,16	2,94
Gemiddelde lengte bezoek	02:01 min	02:03 min	01:58 min	1:57 min
POPULAIRSTE PAGINA'S # PAGINAWEERGAVES				
1. Homepage NL	69.519	60.502	59.819	52.341
2. Homepage EN	15.334	16.375	17.395	14.721
3. Landingspagina 'Bezoeken'	18.035	16.757	15.191	10.618
4. Landingspagina 'Collectie'	14.142	12.219	8.905	9.985
5. Landingspagina 'Tentoonstellingen'	14.498	13.620	13.203	9.298
BEZOEKEN MET MOBIELE TOESTELLEN				
Algemeen	22.723	31.264	34.646	29.115
Tablet	13.993	17.545	17.405	11.556
waarvan iPad	12.172	14.360	13.853	8.946
Smartphones	8.730	13.719	17.241	17.559
waarvan iPhone	2.522	7.424	8.805	8.820
DOORVERWIJZING				
1. Via Google	66,44%	69,94%	71,70%	71,88%
2. Op eigen houtje	13,89%	11,47%	12,50%	13,09%
AFKOMST BEZOEKERS				
1. België	70,95%	57,07%	56,09%	53,54%
2. Nederland	12,97%	15,79%	15,35%	13,38%
3. Frankrijk	1,72%	7,11%	6,49%	7,59%
4. Verenigde Staten	3,91%	4,04%	4,49%	5,50%
5. Duitsland	2,02%	2,52%	2,92%	2,70%

c. Webapplicatie Het Gulden Cabinet

Zolang de expo *Het Gulden Cabinet* loopt, blijft ook de responsieve webapplicatie - die het museum in 2013 ontwikkelde - beschikbaar voor het publiek. In 2016 maakten meer dan 6000 unieke bezoekers gebruik van deze applicatie.

	2013	2014	2015	2016
www.hetgulden cabinet.be				
Unieke bezoekers	7.267	5.708	6.031	6.306
Aantal bezoeken	11.544	8.100	7.803	7.941
Gemiddeld # pagina's	9,96	6,58	4	3,74
Gemiddelde lengte bezoek	06:36 min	04:01 min.	02:11 min.	02:13 min.
AFKOMST BEZOEKERS				
1. België			47,12%	45,13%
2. Nederland			13,75%	14,08%
3. Verenigde Staten			8,15%	5,88%
4. Verenigd Koninkrijk			3,47%	6,79%
5. Duitsland			2,65%	3,88%

d. Sociale media

In het najaar van 2016 werd er een webredactie opgericht met leden uit alle afdelingen van het museum. Zij komen tweewekelijks samen om content voor alle online kanalen te verzamelen. Ook voor de sociale mediakanalen waarop het KMSKA aanwezig is.

BLOG

Met de lancering van hetnieuwemuseum.be eindigde het gebruik van de KMSKAblog. Tot 9 mei verschenen er nog 11 berichten, goed voor 27.345 bezichtigingen van 11.062 unieke bezoekers. Een bericht met foto's van werffotografe Karin Borghouts kreeg in de periode de meeste views.

FACEBOOK

In 2016 kwamen er 1.044 nieuwe Facebookfans bij waardoor de kaap van 10.000 fans steeds dichterbij kwam. Af en toe werden berichten geboost om een groter bereik te bekomen. Er waren 15 berichten die meer dan 5.000 mensen bereikten.

Populairste berichten

	# mensen bereikt
1. Het timelapse-filmpje bij de lancering van hetnieuwemuseum.be	11.904
2. Een fotoreeks van Karin Borghouts rond archeologisch onderzoek op de museumwerf	10.614
3. Aankondiging van een activiteit tijdens de Dag van de wetenschap	9.239
4. Lancering hetnieuwemuseum.be	8.678
5. Foto van de meiboomplanting waarbij het hoogste punt van het nieuwe museum bereikt is	8.668

TWITTER

In 2016 kwamen er 890 nieuwe Twitterfollowers die op de hoogte wilden blijven van het laatste museumnieuws. Tweets met veel bereik waren die over de lancering van #hetnieuwemuseum (43.300 impressies), een #HappyBirthday-tweet voor René Magritte (38.400 impressies) en een tweet over een postzegelreeks van Rik Wouters (43.300 impressies).

ARTTUBE - YOUTUBE

2016 is het jaar dat het museum lid werd van ARTtube, een online videoplatform voor musea in Nederland en België. ARTtube wil met behulp van onlinevideo's het publiek ook buiten het museum kennis laten maken met verhalen rond tentoonstellingen, collecties, kunsthistorisch onderzoek en samenwerkingen met kunstenaars. Het richt zich daarbij op kunst- en cultuurliefhebbers in Nederland en België (25-66+). Maar ook internationaal. Alle content is beschikbaar in het Engels en het Nederlands. Verder verspreid ARTtube de content actief bij internationale partners. In 2016 plaatsten we 4 video's op ARTtube. Twee daarvan hadden we al gemaakt voor de expo *Het Gulden Cabinet*, goed voor 363 en 510 views. Met de video over *Het geval Van Beers* lanceerden we ons kanaal. Die video leverde 1209 views op en werd ook getoond in de expo. Bij de lancering van hetnieuwemuseum.be publiceerden we een timelapse van de verbouwingen. Dat filmpje was goed voor 4090 views.

ARTtube zendt elke week een uur lang video's uit op NPO Cultura en dat telkens op vrijdag tussen 19:30 en 20:30 (+ 1 herhaling). De uitzending bereikt wekelijks gemiddeld 50.000 mensen. Op 11/3 zat de video van *Het Gulden Cabinet* mee in de selectie en op 13/5 die van *Het geval Van Beers*.

Nu we ervoor hebben gekozen om in te zetten op ARTtube voor de verspreiding van onlinevideo, hebben we de activiteiten op het Youtubekanaal van het museum afgebouwd.

ISSUU

In 2016 maakte het museum 5 publicaties online doorbladerbaar. Het gaat om 4 nummers van ZAAL Z en de bezoekersgids bij de expo *Clara Peeters. Aan tafel*. Die waren goed voor 14.287 weergaven en 1.614 reads.

INSTAGRAM

Het museum is dit jaar zijn INSTAGRAM-account actiever gaan gebruiken met 79 posts in 2016. Aan het einde van het jaar bereikten we zo 700 followers. Jammer genoeg beschikken we momenteel helaas niet over cijfers met betrekking tot het bereik van deze INSTAGRAM-posts.

SOUNDCLOUD

De verhalen die gevangen en bij kunstwerken uit de museumcollectie maakten - in het kader van het project *Mijn Verhaal in de gevangenis* - werden via Soundcloud online gepubliceerd. Deze audiofragmenten werden in 2016 1.181 keer beluisterd.

Sociale media in cijfers

	2013	2014	2015	2016
Facebook				
# Facebookfans	6.352	7.834	8.728	9.767
Gemiddelde fanaangroei/maand	178	124	75	87
Facebookpagina Jongbloed!				
# Facebookfans	860	1.126	1.297	1.641
Gemiddelde fanaangroei/maand		22	14	29
Twitter				
# followers	1.553	2.031	2.467	3.357

e. E-mailmarketing

In 2016 zetten we opnieuw in op een uitbreiding van het aantal abonnees voor de algemene nieuwsbrief. Dit gebeurde op verschillende locaties waar het KMSKA gastheer is en tijdens bepaalde evenementen waar contact wordt gelegd met een nieuw publiek zoals bijvoorbeeld Cultuurmarkt en Open Monumentendag. Dit betekent een groei van 10,35% ofwel een toename van 1.782 abonnees sinds de opstart in oktober 2011. De openingsgraad steeg van 42,73% in 2015 naar 44,58% in 2016. Deze stijging is mogelijk het gevolg van de opzet van A/B testing, waardoor de meest geslaagde content naar de groep wordt gestuurd. De nieuwsbrief over de lancering van hetnieuwmuseum.be scoorde een absolute piek met 50,61% unieke openingen. Daarnaast scoren aankondigingen van tentoonstellingen het best. Bij de jongeren ligt de openingsgraad op 31,83%, bij het onderwijs op 31,66% - een stuk lager dan de openingsgraad van de algemene nieuwsbrief. Toch liggen deze scores nog hoger dan de gemiddelde openingsgraad van 28% in de culturele sector.

In 2016 stuurde het museum naast een gedrukte nieuwjaarskaart ook een digitale kaart naar 6.158 contacten.

	2013	2014	2015	2016
# NIEUWSBRIEVEN VERSTUURD				
Algemeen	13	20	14	13
Onderwijs	6	5	2	1
Jongeren	5	7	4	3
% PERSONEN DIE EEN LINK AANKLIKTE				
Nieuwsbrieven algemeen	18%	15%	11,41%	17,62%
Nieuwsbrieven onderwijs	16%	7%	6,11%	6,14%
Nieuwsbrieven jongeren	10%	10%	11,41%	10,08%

4. BRANDING

In mei 2016 ging het brandingtraject met het bureau Make Lemonade van start. Dat traject bestond uit verschillende sprints waar zowel de leden van de werkgroep Marketing als andere museummedewerkers aan deelnamen. In de eerste sprint kregen zij inzicht in merkenbouw en wat het betekent om een sterk merk te zijn. Tijdens de tweede sprint bespraken ze doelstellingen en doelgroepen en maakten ze een stakeholderboard van mensen die in de loop van de zomer geïnterviewd zouden worden.

In juli en augustus voerde Make Lemonade zowel een kwalitatief als een kwantitatief onderzoek uit. Het kwalitatieve onderzoek bestond uit interviews met de eerder gedefinieerde externe stakeholders (o.a. Tom Lanoye, Stijn Van de Voorde, Michiel Beers (Tomorrowland), Chantal Pattyn, Mourad Bekour). Een vragenlijst die online werd ingevuld door een 750-tal personen vormde de basis voor de kwalitatieve research. Nog in de zomer voerde het bureau een literatuurstudie uit over trends in het museumlandschap. Met al die informatie ging de werkgroep tijdens de sprints in het najaar aan de slag. In werksessies definieerden we 'user stories' en 'jobs to be done'. Zo trachtten we een inzicht te krijgen in de redenen waarom mensen een museum bezoeken en hoe we op die redenen kunnen inspelen.

Tussen de sprints door, koppelde Make Lemonade de resultaten van hun werkzaamheden geregeld terug naar de rest van het personeel. Dat deden ze tijdens 3 sprintpresentaties. Met alle verzamelde info én de nieuwe missie en visie van het museum in het achterhoofd, organiseerden we vervolgens een worldcafé voor een grotere groep museummedewerkers. Zij dachten samen na over hoe het nieuwe merk zich kan vertalen in alle aspecten van de museumwerking. Enkele weken later organiseerden we nog zo'n sessie met museummedewerkers en een focusgroep van Antwerpenaren met een migratieachtergrond. Tijdens het eerder uitgevoerde onderzoek werd immers duidelijk dat het museum het moeilijk heeft om die doelgroep te bereiken. Daarop kreeg Adriaan Delsaerd (student Strategische Communicatie aan de UA) de stageopdracht om een focusgroep samen te stellen en een dergelijke sessie te organiseren.

Het brandingtraject eindigde met een voorstel voor een merkboek, dat begin 2017 aan de museummedewerkers gepresenteerd werd.

BEZOEK WILL DALLIMORE (ROYAL ACADEMY)

In juni 2016 nodigde de werkgroep Marketing Will Dallimore uit. Dallimore is Director of Public Engagement in de Royal Academy in Londen. Hij kwam naar Antwerpen voor een inspiratiedag rond branding. De RA heeft immers niet zo lang geleden een volledige rebranding doorlopen. Dat proces bleek een enorme invloed te hebben gehad op de werking van het instituut. Gedurende korte sessies in de voormiddag sprak Dallimore met kleine groepjes van museummedewerkers over o.a. CRM, Digitale Strategie, Crowdfunding, de organisatiestructuur van de RA, Customer Journey, Audience Insights en Interne Communicatie. In de namiddag vertelde hij het verhaal van de rebranding van de Royal Academy aan het volledige museumteam. Het was een boeiend voorbeeld van hoe een goed merkverhaal een instelling ten gronde kan verbeteren. Dallimore werd later ook geïnterviewd als één van de stakeholders van Make Lemonade.

5. PERS

Ook in 2016 mocht het KMSKA, ondanks de sluiting, op ruime persaandacht rekenen. Over de tentoonstellingen in het binnenland zoals *Het Gulden Cabinet* met de presentaties *Power flower* en *Clara Peeters*; *Jules Schmalzigaug* en het kookboek van het futurisme en *Zot Geweld/Dwaze Maagd* en *Rik Wouters en het huiselijk utopia* werd uitgebreid bericht. Ook samenwerkingen in het buitenland zoals *Kleur ontketend* (Gemeentemuseum Den Haag) en *Intrigue: James Ensor by Luc Tuymans* kregen veel lovende recensies.

Ter gelegenheid van de start van deze laatste expo organiseerde de afdeling pers van het KMSKA een persreis naar de Britse hoofdstad, waarbij alle belangrijkste mediakanalen vertegenwoordigd waren: VRT-journaal, VTM-nieuws, VRT-radionieuwsdienst, radio Klara, nationale kranten als De Standaard, De Morgen, De Tijd, maar ook Gazet van Antwerpen brachten uitgebreid verslag. Zelfs de Franstalige kwaliteitskranten als La Libre Belgique en Le Soir ontbraken niet op het appèl.

Educatieve projecten zoals *Slow Art Day* en *Jongbloed in het M HKA* kwamen eveneens in dagbladen aan bod.

Naast de lancering van de nieuwe microsite in aanwezigheid van minister Gatz kwam ook de archeologische vondst in de museumtuin in het nieuws.

In het totaal waren er in 2016 **352 items over het KMSKA in de geschreven pers en op het web, en 41 items in de audiovisuele media.**

GEDRUKTE PERS + WEB

EXPO

Het Gulden Cabinet	Clara Peeters	51
	Power Flower	15
Bruegelland	Het geval Van Beers	11
Zot Geweld / Dwaze Maagd		57
Rik Wouters en het huiselijk utopia		68
El arte de Clara Peeters		11
Intrigue: James Ensor by Luc Tuymans		43
Jules Schmalzigaug (Mu.ZEE)		4
Kleur ontketend		1
Mons 2015	De man, de draak en de dood	4
The Beauty of the Beast (expo 2017)		1
Albrecht Dürer 2020-21		1
Unfinished (New York)		8
TOTAAL EXPO		275

KMSKA

Collectie		15
Bruiklenen		13
Citadel		10
Publicatie		2
Masterplan	Microsite	5
	Renovatie	20
Varia		8
TOTAAL KMSKA		73

EVENEMENT

Lambermontmartre		2
Slow Art Day		2
TOTAAL EVENEMENT		4

TOTAAL GEDRUKTE PERS + WEB		352
-----------------------------------	--	------------

6. PUBLICATIES

a. Zaal Z

ZAAL Z, het museummagazine van het KMSKA, geeft informatie en duiding bij het beleid, de collecties, de tentoonstellingen, de restauraties en de onderzoeksprojecten van het KMSKA. Het geeft ook toelichting bij de renovatiewerkzaamheden in het museumgebouw en de projecten in functie van het nieuwe museum.

ZAAL Z wil echter ruimer gaan dan enkel informatie geven over het KMSKA. Door gesprekken aan te gaan met collega's uit andere musea en het brede culturele veld wordt een ruimer inzicht geboden van wat reilt en zeilt in de kunstwereld en de culturele sector. Op deze manier wordt het KMSKA en zijn werking geplaatst in de brede culturele context.

De bedoeling van het magazine is de band strak te houden met publiek tijdens de sluiting van het museum, en het 'onderhouden' van de KMSKA-community.

ZAAL Z verschijnt 4 keer per jaar (in maart, juni, september en december). Het telt doorgaans 52 bladzijden. Wie intekent ontvangt het magazine gratis per post. ZAAL Z heeft 4.530 abonnees en kent een oplage van 4.950 exemplaren.

b. KMSKA-medewerkers publiceren

Kunsthistorische publicaties & catalogi

Valerie Herremans

- *Het geluk is een dwaze maagd die zich laat zoenen door elke sterke jonge man*, in: *Lust for Life*, exh. cat. *Zot geweld /Dwaze Maagd*, Hannibal Brugge, 2016, pp. 83-89
- *Divinités et héros, satyres et bacchantes. La thématique mythologique dans la collection Van Herck*, in *La mythologie au fil de la collection Van Herck*, s. l., 2016, pp. 17-37
- *The legitimate use of images: depiction, retable and veneration in post-Tridentine Flanders*, in *Simiolus*, 38, nr 3, 2015-2016, pp. 118-130

Nanny Schrijvers

- *Richard Baseleer*, in *Vriendenboekje*, april 2016
- *Kijken, korte aanloop, fel uithalen*, in *Vriendenboekje*, december 2016

Manfred Sellink

- *Voorloper én vertegenwoordiger van zijn tijd; reflecties over de betekenis van Jheronimus Bosch' oeuvre*, *Ons Erfdeel* 59, 2016, no. 1, pp. 58-66
- *'Hieronimus Bosch both trendsetter and representative of his time*, *The Low Countries* 24, 2016, pp. 124-133
- *Enfant de son époque et précurseur: Jérôme Bosch*, *Septentrion, arts, lettres et cultures de Flandre et des Pays-Bas* 45 (2016), pp. 2-9
- *A Spanish adventure; the rediscovery of a Bruegel and its acquisition by the Prado*, in: Bart Cornelis, Gert Luijten, Louis van Tilborgh and Tim Zeedijk, *Collecting for the public, works that made a difference; essays for Peter Hecht*, London 2016 (Paul Holberton publishing, Fondation Custodia, Paris and Vereniging Rembrandt, The Hague, pp. 190-195)
- *Der Großen Verschiedenheit sowohl in Farbe als auch Aussehen sollen wir weise und rücksichtsvoll folgen, denn das bringt die große gepriesene Schönheit*, in: Uta Neidhardt and Konstanze Krüger *Das Paradies auf Erden. Flämische Landschaften von Bruegel bis Rubens in der Gemäldegalerie Alte Meister [Exh. cat. Das Paradies auf Erden. Flämische Landschaften von Bruegel bis Rubens (01/10/2016-15/01/2017) in Gemäldegalerie Alte Meister Dresden]*, Duits, Sandstein Verlag, Dresden, pp. 14-27
- *Berg- und Flusslandschaft (Ticino-Tal), um 1600 / Gebirgslandschaft mit einem Dorf im Mittelgrund, um 1600*, in: Uta

Neidhardt and Konstanze Krüger *Das Paradies auf Erden. Flämische Landschaften von Bruegel bis Rubens in der Gemäldegalerie Alte Meister [Exh. cat. Das Paradies auf Erden. Flämische Landschaften von Bruegel bis Rubens (01/10/2016-15/01/2017) in Gemäldegalerie Alte Meister Dresden]* Duits, Sandstein Verlag, Dresden, pp. 180-181 (entries nos. 56-57)

- Met Miquel Zugaza, *Voorwoord*, in: *De kunst van Clara Peeters*, exh. cat. Antwerpen (Rockoxhuis) en Madrid (Museo Nacional del Prado) 2016-17, Nederlands, KMSKA en Museo Nacional del Prado, Antwerpen & Madrid, p.11 (ook Engelse en Spaanse versie)
- Met Till-Holger Borchert en Catherine De Zegher, *Antwoord op een essay*, in: *H ART Magazine* 158, 23 juni 2016, p. 25

An Sijsmans

Met slakkenogen. Slow art als nieuwe museale ervaring, *FARO: tijdschrift over cultureel erfgoed*, 2016 nr 2, pp 64-66

Herwig Todts

- *Levenslust & levensstijl: de iconografie van Rik Wouters*, in: *Lust for Life*, exh. cat. *Zot geweld /Dwaze Maagd*, Hannibal Brugge, 2016, pp. 10-14
- *Het Zotte Geweld van Rik Wouters, een ongecompliceerde uitbeelding van lust*, in: *Lust for Life*, exh. cat. *Zot geweld /Dwaze Maagd*, Hannibal Brugge, 2016, pp. 68-81
- *A Capricious Artistic Quest for Bliss: Postmodernist avant la lettre*, in: *James Ensor by Luc Tuymans*, exh. cat. *Intrigue: James Ensor by Luc Tuymans*, Royal Academy of Arts, Londen, 2016, pp. 14-27
- *Vijf eeuwen vrienden van het Antwerps museum voor beeldende kunsten*, Federatie van de Vrienden van de Musea van België vzw/Fédération des Amis des Musées e Belgique asbl, nieuwsbrief 2015, gepubliceerd 2016, pp. 26-29
- Karen Bonne, Elsje Janssen, Christine Van Mulders en Herwig Todts, *Museum Policy Concerning the Conservation and Restoration of Art Works and the Rubens ans Ensor Research Projects at the Royal Museum of Fine Arts Antwerp*, in: *Acta of the International Symposium Paul Coremans. A Belgian Monuments Man and His Impact on the Preservation of Cultural Heritage Worldwide*, KIK-IRPA, Brussel, 15-17 juni 2015, publicatie 2016

Nico Van Hout

Ein so schönes Bild ist nie in der Natur gesehen worden. Peter Paul Rubens und die Landschaft, in: Uta Neidhardt and Konstanze Krüger *Das Paradies auf Erden. Flämische Landschaften von Bruegel bis*

Rubens in der Gemäldegalerie Alte Meister [Exh. cat. *Das Paradies auf Erden. Flämische Landschaften von Bruegel bis Rubens* (01/10/2016-15/01/2017) in Gemäldegalerie Alte Meister Dresden], Duits, Sandstein Verlag, Dresden

In Zaal Z**Siska Beele**

- *Een tip van de sluier, de nieuwe presentatie*, gesprek met Patrick De Rynck, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 17, 2016, p. 6-11

Tim Beernaert

- *Vrienden voor het leven*, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 19, 2016, p. 4-5

Veerle Demeester

- *Verzamelde (privé)werken* (gesprek met Joost Declercq), Zaal Z, KMSKA, jg. 4, nr. 16, 2016, p. 35-41
- *Tweede zaal links en zevende zaal rechts*, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 17, 2016, p. 21-23
- *'Een voortreffelijk, uiterst geraffineerd werk'*, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 19, 2016, p. 46

Cil De Vylder (Jongbloed!)

- *'Ge moet uw haar anders coifferen'* (samen met Rhe Suykens), Zaal Z, KMSKA, jg. 4, nr. 18, 2016, p. 50

Elise Gacoms (Jongbloed!)

- *Het nieuwe KMSKA* (gesprek met Manfred Sellink, samen met Patrick De Rynck), Zaal Z, KMSKA, jg. 4, nr. 16, 2016, p. 6-15
- *Een schat herontdekt*, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 17, 2016, p. 40-44

Elsje Janssen

- *De puzzel van de tentoonstellingen*, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 17, 2016, p. 14-16

Vik Leyten

- *Het geluk van het geven* (gesprek met Jan Rachels), Zaal Z, KMSKA, jg. 4, nr. 16, 2016, p. 47-49

Nathalie Monteyne

- *Schildersbedrog? Het geval Van Beers*, Zaal Z, KMSKA, jg. 4, nr. 16, 2016, p. 23-27

Wenke Mast

- *Terug naar de kunsten* (gesprek met Guillaume Van der Stighelen), Zaal Z, KMSKA, jg. 4, nr. 16, 2016, p. 4-5

- *Zo traag als nodig was: de Memlingrestauratie* (gesprek met Lizet Klaassen, Marie Postec & Anne Van Grevenstein, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 19, 2016, p. 18-27)

Nanny Schrijvers

- *Waar is het feest*, Zaal Z, KMSKA, jg. 4, nr. 16, 2016, p. 16-19
- *Naar zee!*, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 17, 2016, p. 32-35
- *De dubbele utopie van Edgard Tytgat*, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 18, 2016, p. 35-38
- *Avant-garde vrouwen*, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 19, 2016, p. 28-31

An Sijsmans

- *De nieuwe binnenkant van het museum*, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 17, 2016, p. 17-20

Rhe Suykens (Jongbloed!)

- *'Ge moet uw haar anders coifferen'* (samen met Cil De Vylder), Zaal Z, KMSKA, jg. 4, nr. 18, 2016, p. 50

Herwig Todts

- *Rik Wouters: zot en huiselijk*, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 18, 2016, p. 12-17

Paul Vandenbroeck

- *Af/onaf? De kwestie Barbara*, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 17, 2016, p. 24

Nico Van Hout

- *Af/onaf? De kwestie Barbara*, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 17, 2016, p. 26-27

Véronique Van Passel

- *Een tweeluik. Drie schenkers*, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 17, 2016, p. 28-29
- *Stilte en ontroering* (gesprek met Reinhilde Declair), Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 17, 2016, p. 45-49
- *Nieuwe avant-garde in de collectie*, Zaal Z, KMSKA, jg. 5, nr. 18, 2016, p. 18

Bezoekersgidsen

Siska Beele

- Siska Beele e.a., *Het geval Van Beers: meester of oplichter?*, bezoekersgids Bruegelland, Stedelijk Museum Lier, 2016

Updates op hetnieuwemuseum.be

Watcharita Aroon (Jongbloed!)

- *Jongbloed! denkt mee*, 2 mei 2016

Siska Beele

- *De broeierige blik van Jan Van Beers*, 30 mei 2016

Herwig Todts

- *“Dat is het!”: het scheppingsverhaal van Het Zotte Geweld/De Dwaze Maagd*, 24 augustus 2016

Updates op hetnieuwemuseum.be – reeks ‘In restauratie’

- *Judit* met KMSKA-restaurator Gwen Borms, 22 april 2016
- *Scaldis en Antverpia* met KMSKA-restaurator Lies Vanbiervliet, 1 juni 2016
- *De schrijver Honoré de Balzac* met KMSKA-restaurator Cleo Cafmeyer, 14 juni 2016
- *Zondag* met Ingebord Smit, restaurator van het Rijksmuseum Twenthe in Enschede, 26 augustus 2016
- *Rockoxtriptiek* met KMSKA-restaurator Eva van Zuilen, 19 september 2016
- *Erepoort van de Munt* met zelfstandige restauratoren Jill en Ellen Keppens, 26 oktober 2016

Updates op hetnieuwemuseum.be – gesprekken

- *Nel, zot geweld & rolmodel* met Lies Van Gasee en Peter Theunynck, 17 mei 2016, naar aanleiding van de publicatie van hun graphic novel *NEL, een zot geweld*
- *De eenzaamheid van de vlucht*, videogesprek tussen Christine Van Mulders en Muna Kulmiyemet, 20 juni 2016 naar aanleiding van Wereldvluchtelingendag
- *Innovatieve inspiratie uit Londen* met Sanne Van de Werf, 6 september 2016

KMSKA Wordpress blogberichten

Ingrid De Pourcq

- *Conservatie & restauratie van kunstenaarsboeken: het resultaat*, 22 februari 2016
- *Erfgoedcollecties museumbib in goede staat*, 29 februari 2016

Wenke Mast

- *Verticaal museum krijgt vorm*, 29 januari 2016
- *Op stap met Venus*, 12 februari 2016
- *Archeologisch vooronderzoek in museumtuin brengt exacte locatie van citadel aan het licht*, 30 maart 2016

7. SHOP EN MERCHANDISING

Ook de verkoop van merchandising en publicaties gaat sinds de sluiting onverminderd door, op locatie. De samenwerking met zowel het Stedelijk Museum in Lier als het Museum Rockoxhuis liep door in 2016, terwijl met Mu.Zee een nieuwe overeenkomst gesloten werd. Vooral de Ensormerchandising kent er een groot potentieel.

Het Eigen Vermogen werkte ook samen met musea op tijdelijke basis: met Museum Hof van Busleyden voor *Zot Geweld/Dwaze Maagd* (Mechelen), Gemeentemuseum (Den Haag), Albertina (Wenen) en Cleveland Museum of Art (Verenigde Staten).

OMZET PER LOCATIE

1. Museum Rockoxhuis - Antwerpen	€ 7.105,79
2. Stedelijk Museum - Lier	€ 446,43
3. Mu.Zee - Oostende	€ 1.965,45
4. Hof van Busleyden - Mechelen	€ 894,40
5. Gemeentemuseum - Den Haag	€ 4.083,00
6. Albertina - Wenen	€ 1.645,00
7. Cleveland Museum of Art	€ 1.281,00

TOTAAL	€ 23.204,07
---------------	--------------------

Publicaties zijn geen makkelijk product om aan de man te brengen. Met één uitzondering in 2016: de catalogus van de expo *Clara Peeters* in Museum Rockoxhuis. Die was zo'n succes dat hij nog in 2016 uitverkocht was.

Postkaarten en magneten blijven de succesartikelen, al kon de nieuwe herbruikbare draagtas van Loqi op bijval rekenen.

8. DIENSTVERLENING

In de gemeenschappelijke leeszaal van bibliotheek en archief kunnen bezoekers op aanvraag zowel bibliotheekcollecties als archiefdocumenten raadplegen.

a. Bibliotheek

Gebruikers kunnen de bibliotheekcatalogus online raadplegen om hun aanvraag te doen. Ze kunnen de collectie ter plaatse komen raadplegen, vanuit hun eigen organisatie een aanvraag tot interbibliothecair leerverkeer (IBL) doen, of online een vraag stellen. Interne gebruikers (museummedewerkers) kunnen ook materialen ontlenen.

Tentoonstellingscatalogi en wetenschappelijke monografieën worden het meest geraadpleegd met elk ongeveer 1000 aanvragen, op afstand gevolgd door museumcatalogi (ca. 150 aanvragen).

BIBLIOTHEEKBEZOEK

Het aantal externe bezoekers in de leeszaal steeg in 2016 lichtjes. Bezoekers komen meestal maar één of enkele keren om informatie over een specifiek onderwerp, waarover ze in de grotere wetenschappelijke bibliotheken onvoldoende gespecialiseerde literatuur vinden. Eén persoon komt bijna wekelijks de bibliotheek gebruiken, en dit vervormt de statistieken enigszins.

Het bibliotheekpubliek volgt de academische kalender en bestaat voornamelijk uit personen die professioneel met kunstgeschiedenis en -onderzoek bezig zijn. Studenten vertegenwoordigen 47% van de bezoekers, onderzoekers 43%, wat normale cijfers zijn.

	2013	2014	2015	2016
Onderzoeker	90	72	96	116
Professioneel niet-onderzoeker*	10	16	21	12
Student	147	50	119	128
Particulier	11	2	8	11
Ongedefinieerd	4	1	6	4
Totaal	262	141	250	271

* Bv. kunsthandelaar, kunstenaar, (stads)gids, leerkracht...

INTERBIBLIOTHECAIR LEENVERKEER (IBL)

Het aantal interbibliothecaire leenaanvragen via Impala, het documentleverantiesysteem in Brocade, bleef stabiel in 2016 stabiel. Er werden 203 IBL-aanvragen door partnerinstellingen genoteerd, en vanuit het KMSKA werden 52 publicaties bij de partners aangevraagd. Het aantal aangevraagde monografieën blijft omhooggaan, het aantal artikelen daalt verder. De universiteiten hebben zelf immers meestal goede tijdschriftenbestanden (pakketten e-journals).

Meer dan 80% van de geleverde documenten gaat naar Belgische universiteiten.

INFORMATIEVERSTREKKING

De bibliotheek noteerde in 2016 opnieuw meer informatieaanvragen van externe gebruikers dan de jaren voordien, nl. 64 vragen. Het gaat hier om vragen van externen die inhoudelijk te maken hebben met het collectiedomein van het museum en de bibliotheek.

De meeste vragen kwamen per e-mail binnen en werden digitaal behandeld. Ongeveer de helft van de aanvragen kwam uit het buitenland (naar schatting), wat waarschijnlijk aan onze aanwezigheid in WorldCat en Art Discovery Group Catalog te danken is (sinds 2015).

BRUIKLENEN

De bibliotheek leende één boek uit als bruikleen, nl. een veilingcatalogus van de collectie Bamps voor een tentoonstelling in het Stadsmus Hasselt.

b. Archief

Het archief is het best bekend bij de interne medewerkers. Het aantal informatievragen voor het statisch archief is gestegen. Vrijwilligers ondersteunen het archief door middel van de gedetailleerde studie van een aantal archiefonderdelen.

	2014	2015	2016
EXTERNE BEZOEKERS			
Aantal bezoekers	18	12	28
Aantal unieke bezoekers	12	10	22
Verhouding aantal bezoekers/aantal unieke bezoekers	1,5	1,2	1,27
INTERNE BEZOEKERS			
	64	75	86
INFORMATIEVRAGEN			
Aantal informatievragen statisch archief	68	108	117
Aantal informatievragen informatiebeheer	39	34	52
TOTAAL AANTAL CONTACTNAMES	189	229	283

c. Beeldaanvragen

Het aantal beeldaanvragen van de KMSKA-collectie ligt in 2016 uitzonderlijk hoog. Deze beeldaanvragen zijn niet alleen van de kunstcollectie, maar ook van archiefstukken zoals restauratiedossiers of historische foto's van het museumgebouw. Om te kunnen voldoen aan het toenemende aantal ad hoc beeldaanvragen startten het Archief en Beeldbeheer in 2016 met een nieuw initiatief: scanning on demand. Via een protocol werd scanning on demand in de standaard workflow opgenomen.

	2015	2016
BEELDAANVRAGEN VIA KMSKA BEELDBEHEER		
Interne aanvragen voor o.a lezingen, publicaties, onderzoek	814	2050
Interne aanvragen voor afbeeldingen uit andere collecties	81	198
Externe aanvragen*	574	719
BEELDAANVRAGEN VIA LUKAS — ART IN FLANDERS VZW		
Rechtreekse aanvragen	826	451
Gratis educatieve downloads	483	575

*Externe aanvragen voor commerciële doeleinden worden doorverwezen naar Lukas-Art in Flanders vzw.

Het bedrijf

1. RENOVATIE – HET MASTERPLAN

a. Start archeologisch vooronderzoek bastion ★ 14 maart 2016

Midden maart begonnen archeologen van de stad Antwerpen met opgravingen in de tuin van het KMSKA. Doel is de exacte ligging in kaart te brengen van de ondergrondse resten van de hoofdmuur van de citadel en van bastion Fernando. Deze citadel nam het volledige Zuid in beslag en is te zien op verschillende prenten en schilderijen, al worden de echte inzichten onder de grond prijsgegeven.

De resten van de hoofdmuur van de citadel en van bastion Fernando zijn goed bewaard gebleven. Hun façades zijn bovenaan bekleed in baksteen en onderaan in natuursteen. Daaronder is de muur tot vijf meter diep bewaard gebleven. De archeologen legden ook ter hoogte van de flank van bastion Fernando een gedeelte van de geschutstellingen (kazematten) vrij.

Deze informatie geeft inzicht in het militaire verleden van onze stad. Het gaat zelfs om een uniek stukje geschiedenis, want in de Nederlanden zijn er weinig voorbeelden bewaard gebleven van de 16de-eeuwse vestingbouw.

b. Verticaal museum krijgt vorm

In januari werd er aan de voorlaatste verdieping van het verticale museum gewerkt. Die bevindt zich op een hoogte van ongeveer 19 meter. Verder plaatsten arbeiders staalplaten waar vervolgens een dunne betonnen vloer op gestort werd. Die staalplaten zijn 11,5 meter lang en wegen 80 kg.

In één van de patio's zal een trap van 40 meter lang de verdiepingen met elkaar verbinden. Ook deze kreeg een plek in de staalstructuur. De 10 stukken waaruit de trap bestaat, werden afzonderlijk in het gebouw gehesen. Daarna konden ze ter plekke aan elkaar bevestigd worden.

Doorheen het 19de- eeuwse gebouw zal een gang lopen die de ene zijde van het nieuwe museumvolume met de andere zijde verbindt. Dat in de Van Dyckzaal die daardoor een beetje aan lengte zal moeten inboeten. Ook die doorsteek werd in januari geplaatst.

c. Vleugels zuidelijk beeld *Triomf van de Schone Kunsten*

Op 17 februari trok metaalrestaurator Derek Biront samen met de mensen van Monumentenwacht Provincie Antwerpen richting museumdak. De vleugels van het zuidelijke beeld van *Triomf van de Schone Kunsten* – de twee tweespannen-met-triomfwagen – van Thomas Vinçotte waren gedeeltelijk doorgescheurd en werden van een levenslijn voorzien.

Tijdens de werkzaamheden, die een volledige dag in beslag namen, spanden ze een inoxnet rond de vleugels. De noodverankering die vandaag werd aangebracht is een tijdelijke oplossing in afwachting van een volledige restauratie in september 2017.

2. INTERNE COMMUNICATIE

2016 was een jaar met veel uitdagingen voor interne communicatie. Bij aanvang van het jaar waren er enkele belangrijke veranderingen in de organisatiestructuur. Om een antwoord te geven op deze organisatieontwikkeling werd voor het hele KMSKA-team een workshop rond veerkracht voorzien.

Gedurende het jaar bleef het essentieel om het voltallige team op gezette tijden bij elkaar te brengen (al dan niet in een informele setting). Dit kon tijdens activiteiten zoals het maandelijkse Happy Hour, het personeelsfeest, picknicks en de rondleidingen in de tentoonstellingen in het Rockoxhuis en het ModeMuseum Antwerpen.

Verder werden er initiatieven georganiseerd om de museummedewerkers te informeren over het beleid en het masterplan. Dit gebeurde tijdens de personeelsvergaderingen, infomomenten (door KAAAN architecten), de werfbezoeken en uiteraard via het intranet AZUUR.

2016 was ook het jaar van de interne werkgroepen. Een bottom-up initiatief waarbij medewerkers konden meedenken en participeren n.a.v. het beleidsplan 2017-2021.

Het is ook belangrijk dat collega's onderling op de hoogte zijn van elkaars werk. Dit kon tijdens de (maandelijkse) lunchpresentatie, waarin collega's meer uitleg en info geven over hun vakgebied of dagelijks werk. Ook in de artikels van het personeelsblad Ma'Muse wordt er aandacht besteed aan de privé- en werkinitiatieven van collega's.

Nieuw en succesvol waren de Trashdays tijdens de zomermaanden i.s.m. de hoofdarchivaris. Voorgaande jaren werd er steeds een Trashweek voorzien, maar het bleek veel doeltreffender om vier data tijdens de zomer te voorzien. We focusten op één dagdeel en zorgden ervoor dat de trashday voor een vakantiedag viel of gekoppeld werd aan een leuke personeelsactiviteit (zoals een picknick tijdens de middagpauze).

3. FINANCIËN

A. BEREKENING SALDO VAN DE VOORBIJE JAREN

<i>Gecumuleerd saldo van de voorbije jaren</i>	<i>1.553.135</i>
Geboekte aanrekeningen van ontvangsten	3.025.731
Aanwending reservefonds	0,00
Geboekte aanrekeningen van uitgaven	2.908.727
<i>Saldo van het lopend jaar</i>	<i>117.004</i>
<i>Toevoeging aan reservefonds na controle met voorbijgaande jaren</i>	<i>0,00</i>
Over te dragen saldo van het lopend jaar	1.670.139

B. SALDO RESERVEFONDS

Beginsaldo reservefonds	102.706
Aanwending reservefonds	0,00
Toevoeging aan reservefonds	0,00
Eindsaldo reservefonds	102.706

4. PERSONEEL

	A	B	C	D	Totaal
STATUTAIR					
Koppen	8	1	5	9	23
Capaciteit in VTE	7,8	1	4,8	8,4	22
CONTRACTUEEL					
Koppen	14	15	5	16	50
Capaciteit in VTE	13,8	13,5	4	15	46,3
TOTAAL AANTAL KOPPEN	22	16	10	25	73
TOTALE CAPACITEIT	21,6	14,5	8,8	23,4	68,3

5. EIGEN VERMOGEN

a. Wat is het Eigen Vermogen?

Bij Koninklijk Besluit opgericht op 22 september 1931 is het Eigen Vermogen een rechtspersoon die middelen mag werven, schenkingen en legaten ontvangen ter realisatie van de doelstellingen van het KMSKA. Dit kan gebeuren op diverse manieren zoals bvb. het ter beschikking stellen van geld om kunstwerken te kopen, om onderzoek uit te voeren of infrastructurele ingrepen mogelijk te maken.

b. 2016

RESTAURATIES

In oktober 2014 werd beslist dat het Eigen Vermogen in 2015 en 2016 geen kunstwerken zou aankopen. Met het oog op de heropening in 2019 wordt voorrang verleend aan restauraties. In 2016 stonden zes restauraties op het programma, waarvan vijf gefinancierd werden met steun van het Fonds Baillet Latour (zie restauraties).

Bij KB van 20 september 2016 verkreeg het Eigen Vermogen €45.000 subsidie van de Nationale Loterij voor de restauratie van werken. In december 2016 diende het Eigen Vermogen een nieuw dossier in bij de selectiecommissie 'Nationaal Prestige' van de Nationale Loterij.

TESTAMENT.BE

Het Eigen Vermogen werd in 2013 lid van Testament.be. Met twaalf geïnteresseerden in 2013 telt het totaal aantal personen die hun interesse lieten blijken in het Eigen Vermogen als goed doel nu 33.

BLOWUP

De werfomheining en de steigerdoeken van het KMSKA zijn sinds 2014 een bijkomende bron van inkomsten. In 2016 hernieuwde het Eigen Vermogen het contact met blowUp voor de verhuur ervan, echter telkens voor een periode van twee weken i.p.v. een volledige maand. De stad Antwerpen keurde het gebruik van omheining en doeken voor reclaimedoeleinden opnieuw goed. In 2016 genereerden de doeken een opbrengst van €60.563.

c. Samenstelling van de commissie

Op 31 december 2016 was de commissie als volgt samengesteld:

- Manfred Sellink als hoofddirecteur van het KMSKA is voorzitter
- Luc Delrue als hoofd van het departement CJSM
- Philip Heylen als afgevaardigde van de stad Antwerpen
- Luk Lemmens als afgevaardigde van de provincie Antwerpen
- Greta Van Broeckhoven als lid van het wetenschappelijk personeel van het KMSKA
- Herman De Bode als persoonlijkheid die belang stelt in het KMSKA
- Marcel Le Moine als persoonlijkheid die belang stelt in het KMSKA
- Guy Peeters als persoonlijkheid die belang stelt in het KMSKA
- Claire Van Damme als wetenschappelijke persoonlijkheid die belang stelt in het KMSKA.

Sinds 2012 is Bruno Claesen de secretaris.

Bijlagen

1. WIE IS WIE

Door de renovatiewerken aan het museum is het personeel verspreid over verschillende locaties te werk gesteld, meer bepaald:

- Bibliotheek
- Extern depot Katoen Natie
- Koningin Fabiolazaal
- MAS (Museum aan de Stroom)
- Magazijn Michigan
- Museum
- Rockoxhuis
- VAC Antwerpen

Secretaris-generaal Cultuur, Jeugd en Media (CJM)

Luc Delrue

Directoraat

Hoofddirecteur-hoofdconservator

Dr. Manfred Sellink

Secretariaat

- Annick Himschoot
- Rit Michiels

Kennismanagement en risicobeheer

Directeur

Ellen Goetstouwers

Projectmanagement

Simon Smessaert

Collecties

Wetenschappelijk directeur

Dr. Elsje Janssen

Secretariaat

- Annick Himschoot
- Rit Michiels

Onderzoek

- Siska Beele
- Koen Bulckens
- Dr. Valérie Herremans
- Dieter Lampens

Stage

- Roselyne Francken
(2015/2016, 280 uren)
- Senne Schraeyen
(03/02 - 22/03/2016, 15 werkdagen)

- Nanny Schrijvers
- Dr. Herwig Todts
- Dr. Paul Vandenbroeck
- Greta Van Broeckhoven
- Dr. Nico Van Hout
- Christine Van Mulders
- Nette Willekens

- Sophie Verhasselt
(februari - mei 2016, 120 uren)
- Eva Vieren
(februari - mei 2016, 120 uren)
- Eline Wellens
(04/07 - 05/09/2016, 280 uren)
- Laurens Kleine Deters
(01/09/2016 - 01/02/2017, voltijdse stage)
- Carmen Helsen
(14/09/2016 - 31/05/2017, 280 uren)
- Stefanie Van Der Sypt
(tot 31/05/2017, 280 uren)

Collectiemanagement

- Cleo Cafmeyer
- Karen Daghelet
- Veerle De Meester
- Nathalie Monteyne
- Fleur Van Paassen

Conservatie & Restauratie

- Karen Bonne
- Gwen Borms
- Lizet Klaassen
- Lies Vanbiervliet
- Johan Willems

Archief

- Christine Bauwens
- Inez Bourgeois

Beeldbeheer

- Madeleine Ter Kuile
- Greta Toté

Bibliotheek

- Ingrid De Pourcq
- Sabine De Wolf
- Suzy Rijmenants
- Marleen Van Royen
- Gunter Verwimp

Secretariaat

- Sandrina Smet
- Frédéric Jonckheere
- Nadine De Meyer

Bedrijfsvoering

Zakelijk directeur

Marjolijn Barbier (tem 26 januari 2016)

Personeelsdienst

Petra De Raedt

Financiële cel

- Jesin Boudou
- Marijke Smeets

ICT

- Ype Bertels
- Chantal Lefeber

Infrastructuur

- Christiaan Beddeleem
- Jos Bosmans
- Wim Claessens
- Erik Driesen
- Marc Kerkhofs
- Rita Rovins (tem 31 maart 2016)
- Patrick Van Landeghem
- Arthur Van Vossel
(tem 4 september 2016)

Erfgoedbewaking

- Walter Bijl
- Matthias De Swerts
- Patrick Dries
- Abdel-Aziz El Azzaoui
- Haçi Karaer
- Nick Libot
- Nils Mirgaux
- Johan Roelands
- Kris Swaegers
- Jellis Verhofstadt
- Guido Vermeire
- Ritchie Vermeire

Onthaal

Bart Van Peer

Schoonmaakpersoneel

- Beser Gümüs
- Jeannine Hofstede

Marketing, Communicatie, Educatie

Directeur

Vik Leyten (tem 26 januari 2016)

Communicatie

- Wenke Mast
- Véronique Van Passel
- Leni Windey

Secretariaat

- Elly Buggenhout
- Nathalie Pauwels

Marketing

Birgit Pluvier

Educatie

- Babette Cooijmans
- An Sijsmans
- Sanne Van de Werf

Stage

Adriaan Delsaert (26/09 - 02/12/2016)

Vrienden van het KMSKA

Blanche Schoeseters

Museumgidsen

- Jet De Kort
- Christien Deblaere
- Geneviève Hardy
- Kathleen Joris
- Greet Llhermitte
- Judith Priem
- Jeannine Ruymaekers-Backhoven
- Marion Schmitz-Reiners
- Ann Van Tuerenhout
- Anne-Sophie Van Vyve
- Enid Vanachter
- Anne Verrassel

Vrijwilligers

- Hermine Breugelmans
- Marcella Breugelmans
- Frieda Geleyn
- Roland Leclercq
- Annelore Moerman (01 - 31/03/2016)
- Christiane Segers
- Nicole Van Hulle
- Annie Van Laeken
- Carl Van Tichelen
- Sophie Verbeke (07/06/2016 - 31/08/2016)
- Joanna Zwinczak (10/10/2016 - januari 2017)

Jongbloed

Leden Jongbloed! 2015-2016

- Watcharita Aroon
- Pieter Bosmans
- Elias Callewaert
- Jelle Dens
- Cil De Vylder
- Els Domen
- Stef Goysens
- Laura Hasaers
- Josefina Mass
- Jana Nagels
- Lyra Oey
- Leon Rogissart
- Rhe Suykens
- Naomi Vandebroeck
- Lotte Wouters

Leden Jongbloed! 2016-2017

- Nel Berens
- Pieter Bosmans
- Jelle Dens
- Cil De Vylder
- Billie Gielen
- Laura Hasaers
- Louise Jacobs
- Josefina Mass
- Anna Mestdagh
- Lore Neels
- Yelena Schmitz
- Rhe Suykens
- Jamie Swinkels
- Lisa Van Raemdonck
- Michael Van Remoortere
- Rosie Vermeiren
- Lotte Wouters

2. SAMENWERKINGSVERBANDEN

Het KMSKA is een wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid en werkt als onderzoekspartner samen met verschillende binnen- en buitenlandse organisaties en experts.

Universiteiten

Prof. dr. Max Martens van de Universiteit Gent voert in samenwerking met het KMSKA onderzoek naar Quinten Metsijs en de schilderkunst van de vroege renaissance in Antwerpen.

Dr. Geert Van der Snickt, verbonden aan de Universiteit Antwerpen, voert een analyse uit van verfmonsters en PXRF-metingen op werken van Peter Paul Rubens uit het KMSKA.

Het Centrum voor Mexicaanse Studiën, verbonden aan de UA, ondersteunt onderzoek naar de culturele uitwisseling tussen Mexico en onze contreien. Samen met het centrum zette het museum een project op dat de invloed van de Zuid-Nederlandse schilderkunst in de 16de en 17de eeuw op de schilderkunst in het Nieuwe Spanje onderzoekt.

Tot slot startte het museum samen met Prof. dr. Saskia de Bodt van de Universiteit Utrecht een project op dat het 19de-eeuwse naturalisme in de collectie van het KMSKA onderzoekt.

Los daarvan verspreidt het KMSKA zijn expertise door bij te dragen aan de opleiding van studenten kunstwetenschap. Van alle eerder genoemde universiteiten ontvangt het KMSKA stagiaires, zowel op bachelor- als op masterniveau.

Onderzoekscentra & -organisaties

Het KMSKA heeft een samenwerkingsovereenkomst met het Rubenianum, een documentatiecentrum verbonden aan de stad Antwerpen. Het Rubenianum is gespecialiseerd in de kunst van de late middeleeuwen tot de 18de eeuw. Het legt de nadruk op de Nederlanden, met bijzondere aandacht voor het werk van Rubens, Jordaens en Van Dyck. Door een vlotte uitwisseling van informatie tussen de rubensvorsers van het KMSKA en het Rubenianum willen beide instellingen het Rubensonderzoek uitbouwen. Daarnaast werkt het museum samen met het Centrum Rubenianum vzw, een vereniging die de wetenschappelijke studie van de Vlaamse kunst uit de 16de en de 17de eeuw wil bevorderen. Om dat doel te bereiken geeft het centrum wetenschappelijke publicaties uit, waarvan het Corpus Rubenianum Ludwig Burchard – de oeuvrecatalogus van Peter Paul Rubens - de belangrijkste is.

Arcobaleno vzw is een partner van het museum in het materiaaltechnische onderzoek naar de collectie, meer bepaald in het maken van röntgenopnamen.

Met het Ghent Interdisciplinary Centre for Art & Science werkt het KMSKA samen in het kader van het Quinten Metsijsonderzoek.

Wetenschappelijke werkgroepen

De medewerkers van de afdeling Collectieonderzoek zijn lid van verschillende wetenschappelijke comités. Binnen de Vlaamse Kunstcollectie zetelen zij in de werkgroepen Collectie, Vlaamse Primitieven, James Ensor en Georges Minne. Daarnaast hebben ze een stem in interuniversitaire en intermuseale samenwerkingsverbanden zoals de Werkgroep 19de eeuw, het Ensor Advisory Committee, het Centrum Rubenianum en Diptech, een werkgroep van de Vlaamse Kunstcollectie, de Universiteit Gent en de Universiteit Antwerpen die de oprichting van een materiaaltechnisch onderzoeksplatform voor Vlaanderen beoogt.

Wetenschappelijke referentie-instrumenten

Voor het onderzoek in functie van de collectiecatalogus volgt het KMSKA de richtlijnen van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie in Den Haag en The Getty Foundation in Los Angeles.

Externe partners

In het kader van het gevoerde onderzoek werkt het KMSKA regelmatig samen met externe specialisten als Adri Verburg, Marie Gevaerts, Claire Betelu en Jean-Albert Glatigny.

Overzicht

Zonder partners geen museum dus, en dat is nog meer van toepassing voor een gesloten museum. Onderstaande lijst geeft een beeld van de instanties waarmee het KMSKA samenwerkt. Het kan gaan om een eenmalige samenwerking voor een tentoonstelling of een restauratie, soms gaat het over een veel intensere collaboratie, verspreid over verscheidene jaren.

BELGIË

Vlaamse Overheid

Agentschap Facilitair Management
 Agentschap Onroerend Erfgoed
 Agentschap Plantentuin Meise
 Agentschap voor Overheidspersoneel
 Beleidsdomein Onderwijs en Vorming
 Departement Bestuurszaken
 Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media
 Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media,
 Juridische dienst van de Management
 Ondersteunende Diensten
 Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media,
 Personeelsdienst van de Management
 Ondersteunende Diensten
 Departement Economie, Wetenschap & Innovatie,
 Afdeling Onderzoek
 Fonds Culturele Infrastructuur
 Instituut Natuur- en Bosonderzoek, Afdeling
 Biodiversiteit & Natuurlijk Milieu
 Instituut voor Landbouw en Visserijonderzoek,
 Onderzoekscoördinatie en -valorisatie
 IVA Accounting
 IVA Kunsten en Erfgoed
 Kabinet van Sven Gatz, Vlaamse minister van
 Cultuur, Media, Jeugd en Brussel
 Toerisme Vlaanderen, Brussel

Musea

Emile Verhaerenmuseum, Sint-Amands
 FeliXart Museum, Drogenbos
 Groeningemuseum, Brugge
 KBC, Museum Rockoxhuis, Antwerpen
 Letterenhuis, Antwerpen
 MAS | Museum aan de Stroom, Antwerpen
 Middelheimmuseum, Antwerpen
 Mu.Zee, Oostende
 Museum Plantin-Moretus/Prentenkabinet, Antwerpen
 Museum van Hedendaags Kunst Antwerpen (M HKA)
 Museum voor Schone Kunsten Gent
 Raveelmuseum, Machelen
 Stedelijk Museum Wuyts Van Campen en Baron
 Caroly, Lier

Andere

Adri Verburg
 Algemeen Rijksarchief, Brussel
 Amuz, internationaal muziekcentrum, Antwerpen
 Anet-bibliotheken, Antwerpen en Limburg
 Antenno, Berchem

Andere overheden

Antwerpen Kunstenstad
 Antwerpen Studentenstad
 Prospekta – Info Cultuur, Antwerpen
 Provincie Antwerpen, Departement Cultuur
 Provincie Antwerpen, Monumentenwacht
 Stad Antwerpen, A-kaart
 Stad Antwerpen, Antwerpen, Toerisme en Congres
 Stad Antwerpen, Centrum Rubenianum vzw
 Stad Antwerpen, Dienst Archeologie
 Stad Antwerpen, Musea
 Stad Antwerpen, Onderwijscoördinator
 Stad Antwerpen, Sporting A
 Stad Lier

Universiteiten & hogescholen

Artesis Hogeschool, Antwerpen
 Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Psychologie
 en Pedagogische Wetenschappen, Laboratorium voor
 Experimentele Psychologie
 Universiteit Antwerpen, Centrum voor
 Stadsgeschiedenis
 Universiteit Antwerpen, Faculteit Wetenschappen,
 Departement Chemie
 Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte,
 Vakgroep Kunstwetenschappen
 Vrije Universiteit Brussel, Faculteit Letteren en
 Wijsbegeerte, Vakgroep Kunstwetenschappen en
 Archeologie

Koninklijk Instituut voor Kunstpatrimonium (KIK),
 Brussel
 Lukas – Art in Flanders vzw
 Marie Geraerts
 Meters en Peters vzw, Antwerpen

Artobaleno vzw, Antwerpen
 Atlas, integratie & inburgering Antwerpen
 Baillet Latour Fund, Leuven
 Centrum Kauwenberg, Antwerpen
 De Kathedraal en de Kathedrale Kerkfabriek, Antwerpen
 De Rode Antraciet vzw, Leuven
 Faro (Steunpunt voor Cultureel Erfgoed), Brussel
 Fonds Vrijetijdsparticipatie, Brussel
 Haven van Antwerpen
 Herita vzw, Open Monumentendag
 Interbuild NV, Wilrijk
 Katoennatie, Antwerpen
 Katrinahof, Antwerpen
 Koning Boudewijnstichting, Brussel
 Mooss, Leuven
 NMBS, B-dagtrips
 Orde van de Prince, afdeling Antwerpen Plantiniana
 Scholen Da Vinci, Sint-Niklaas
 Short Title Catalogue Vlaanderen (STCV), Antwerpen
 Soroptimist club Antwerpen de zes Rozen
 Teach for Belgium, Oudergem
 The Reference Internet Company, Gent
 Vlaamse Erfgoedbibliotheek vzw, Antwerpen
 Vlaamse Kunstcollectie (VKC), Gent
 Vredescentrum, Antwerpen
 Willy Van den Bussche
 Wonderbird
 vzw Zomerklap

WERELD

Amsterdam Museum
 Arts Institute of Chicago
 Brooklyn Museum
 Centre Européen de Normalisation
 College of New Rochelle, New York
 d/Arch, Rotterdam
 European Registrars' Committee (ERC)
 Europeana, Den Haag
 Fundación Carlos de Amberes, Madrid
 Gemeentemuseum, Den Haag
 Getty Foundation, Los Angeles
 izi.Travel, Amsterdam
 J. Paul Getty Museum, Los Angeles
 KAAAN Architecten, Rotterdam
 Metropolitan Museum, New York
 MOLAB (Mobile LABORatory), Italië
 Museo Nacional del Prado, Madrid
 Museum Alkmaar
 Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam
 Museum of Modern Art (MoMA), New York
 Nederlandse Registrars Groep (NRG)
 Portable, Art handling and Collections Care Information Network (PACCIN), USA
 Rembrandthuis, Amsterdam
 Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag
 Rijksmuseum Twenthe, Enschede
 Royal Academy of Arts, London
 Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL), Maastricht
 Tefaf Museum Restoration Fund
 The Frick Collection, New York
 The International Committee for Documentation (CIDOC)
 The International Council of Museums (ICOM)
 The National Gallery, Science department, London
 Universiteit Leiden
 Witney Museum of American Art, New York
 Worcester Art Museum, Worcester

3. KMSKA ONLINE

Verder grasduinen in de vele digitale kanalen die het KMSKA in 2015 gebruikte, kan via deze links:

- www.kmska.be
- www.hetnieuwemuseum.be
- www.facebook.com/KMSKA
- twitter.com/KMSKA
- www.youtube.com
- kmskablog.wordpress.com
- www.pinterest.com/kmska/
- www.arttube.nl/musea/het-koninklijk-museum-voor-schone-kunsten-antwerpen
- <https://izi.travel/nl/676b-koninklijk-museum-voor-schone-kunsten-antwerpen/nl>